

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/12 szám

Boldog Karácsonyt és Eredményekben Gazdag Új Esztendőt kívánunk!

Tartalom

Villám

- [Juhász Gyula: Karácsonyi ének](#)
- [Horthy-szobor Budapesten!](#)

Emlékezet

- [Karinthy Frigyes: Reklám és propaganda](#)
- [Karinthy Frigyes: Szavak pergőtüzében](#)
- [Európa története IV.](#)
- [Leszámolhatunk-e Hitlerrel? V. rész](#)
- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben X. rész](#)

Délibáb

- [Ballai László: Bem apó Erdélyországban](#)
- [Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség](#)
- [Juhász Gyula: A kísértő](#)
- [Juhász Gyula: Betlehemes ének](#)
- [Ady Endre: Békesség ünnepén](#)
- [Kosztolányi Dezső: Emberbőr](#)
- [Karinthy Frigyes: Moschleck-kenőcs](#)
- [Karinthy Frigyes: Szilveszteri ólomöntésre](#)
- [Krúdy Gyula: Egy régi bál](#)
- [Krúdy Gyula: A Poprád szeme](#)
- [Ballai László: A kétszáz forintos könyv](#)

Húrok

- [Franz Werfel: Verdi](#)
 - [Az elnyomottak kórusa](#)
 - [Hegedűs Gönczy Katalin: Ünneplés Zene-Szóval](#)
-

Villám

Juhász Gyula: Karácsonyi ének

Szelíd, szép betlehemi gyermek:
Az angyalok nem énekelnek
S üvöltenek vad emberek.

Boldog, víg betlehemi jászol:
Sok börtön és kórház világol
És annyi viskó bús, sötét.

Jó pásztorok és bölcs királyok:
Sok farkas és holló kóvályog
S nem látjuk azt a csillagot!

Békés, derűs karácsony éjjel:
A nagy sötét mikor száll széjjel
S mikor lesz béke és derű?

Horthy-szobor Budapesten!

2013. november 3-án Horthy-szobrot avattak a Szabadság-téren. Az eseménnyel kapcsolatban az V. kerület jelenlegi polgármestere kijelentette, hogy Budapesten nem állhat Horthy Miklós szobra. Ezúton jelezzük neki, hogy de igenis állhat, mert még mindig ott áll. És hogy mennyi ideje áll ott, azt mindaddig jelezni fogjuk neki és mindazoknak, akik a polgármester szavait a szobor eltávolítására tett ígéretnek vették, amíg a belvárosban járók kénytelenek lesznek a fasiszta vezető barna büsztjével farkasszemet nézni vagy szégyenkezve elhaladni mellette. E számunk

megjelenésekor immár 42 napja áll Horthy Miklós szobra Budapesten!

Emlékezet

Karinthy Frigyes: Reklám és propaganda

Új stílus a politikában

A *Pesti Napló* szerdai tárcarovatában kedvenc íróim egyike, akinek világnézetével egyébként nem mindig értek egyet, tehetségét azonban elismerem, tréfás formában foglalkozott fenti tárggyal, megálmodva és elképzelve, hogy a jelek szerint hogy alakul a jövőben Európa politikája: nemzetközi gyárüzem alkot és szállít majd a megrendelő nemzetek ízlésének, lelki szükségletének és anyagi helyzetének megfelelő kormányképes programot, a hozzávaló alkotmánytervezettel, a cikk „bevezetését” óriási propaganda-apparátussal maga vállalja, még vezérférfit is küld, aki majd diktátori minőségben képviselni fogja a programot; egyszerűen teljes felszerelés, megbízható kivitel, garantált siker.

Könnyű a humoristának, mulatságos formában adhatja át, amit látott és gondolt, megnevetteti az embereket, s az emberek hajlamosak abból, hogy nevetni tréfán szoktunk, arra következtetni, hogy amin nevetünk, az csak tréfa lehet, nem kell komolyan venni. Ez a visszajára fordított logika sokszor bizonyult már veszedelmes könnyelműségnek: a mulató társaságnak egyszerre csak torkára forr a nevetés, hőkkenve mered a torzképre, mert a torzkép váratlanul kilép a keretből, valósággá válik, elfoglalja helyét a dolgok rendjében, sőt új rendet csinál, s hamarosan megjárhatja, aki régi szemmel nézve, még mindig torzképnek meri látni, ha megelevenedne is – új emberek bukkannak elő a homályból, s fenyegetve püsszegik le arcunkról az odadermedt mosolyt. Az udvari bolond, ha elfoglalja a trónust, sokkal komolyabban veszi méltóságát, mint az eredeti király, olyan komolyan, hogy még bolondot se tűr meg maga mellett többé, még azzal a feltétellel se, hogy ez az új bolond majd a régi rendet fogja kifigurázni: általában ellensége a humornak, emlékezve rá bolond korából, hogy kétélű és megbízhatatlan fegyver, sokszor sül el visszafelé. A régi rendet, szerinte, sokkal helyesebb üldözni és pusztítani, mint viccelni fölötte. Tessék megnézni a régi világ páratlan szatirikus lapját, a híres *Simplicissimust*, milyen lelkes és komoly orgánuma lett a konstrukciónak, s néhányan, akik ámulva forgatjuk lapjait (azzal az érzéssel, hogy szatirikus lapból most lett vicclappá, hirdetve a jó viccet, hogy egy szatirikus lapnak nem szabad viccelni), csakhamar meg fogjuk érteni, hogy ezt igen komolyan gondolja, ezen a logikán nincs semmi nevetnivaló.

Vigyázzunk csak kicsit, akadnak immár, s nem is kisszámmal, akik semmi nevetnivalót nem

találnak rajta, hogy a politikai sikernek éppolyan helyes és *erkölcsös* feltétele a jó reklám, mint a kereskedelmi és ipari sikernek. Hogy az iparban – technokrata világot élven – kereskedelmi érdek és erkölcsi közérdek összeeshetik, ezt a valamikor furcsának látszó igazságot néhány évvel ezelőtt H. G. Wells igyekezett támogatni, *Clissoldjában*, ahol az ipari reklámban a népnevelés egy új lehetőségét köszöntötte. Most íme lássad, lelkes optimista, mi lett az Új Eszméből. Megvalósult, csak nem ott, ahol vártad, miután eredeti helyén és környezetében egy kis átmeneti zavar következett be: beütött a válság, a túlprodukció, a telített vagy tehetetlen piac, s ennek megfelelően, egyelőre, a reklám és propaganda jelentősége visszaesett iparban és kereskedelemben: gyáros és termelő nem erőlteti meg magát, raktáron heverő cikkeinek inkább az *árát* szeretné emelni, a kevesek számára, akik átveszik, mint folytatni a reménytelen küzdelmet a „nagy forgalom, kevés haszon” jelszavával.

S abban a fokban, ahogy ipar és kereskedelem kiábrándul a reklám mindenhatóságába vetett hitéből, a politikai felvilágosítás apostolai lépésről lépésre fedezik fel a terjeszkedésnek azt a módját, amit tömören így szoktak meghatározni: a tömegnek nem az értelmére, hanem a képzeletére igyekszik hatni, aki sikert akar. Persze, ezen a területen (legalább miránk, naiv platonikusokra, akik gyakorlati dolgokban, s a fejlődés szempontjából makacsul fontosabbnak tartjuk az értelmet, mint a képzeletet), ijesztően hat ez a módszer. Mert míg teljesen érthetőnek tartjuk, hogy egy színes nyakkendő, egy doboz mogyorós tejsokoládé, egy Ford-kocsi, vagy akár egy finom verskötet megvásárlásához való kedvet ösztönünk és képzeletünk forrásából merítvén, ezt az ösztönt és képzeletet igyekszik erősíteni bennünk reklámművészetének egész érzéki apparátusával az, aki el akarja adni nekünk; ugyanakkor riadtan és tétován tatjuk el a szájunk, mikor ugyanezekkel az eszközökkel a helyes politikai gondolkodás, az embertársainkkal szemben való viselkedés, a jól felfogott közérdek elvont, csak értelmi képességekből, megismerésből, belátásból, okoskodásból táplálkozó eredményeit igyekeznek elfogadtatni a tömeggel. Miránk ez még mindig úgy hat, mintha egy új pedagógus a fizika és matematika törvényeit egyszerre csak úgy kezdené népszerűsíteni, hogy bevezetés és magyarázás helyett plakátokat és lelkesítő füzeteket olvastatna tanítványaival. „Éljen az egyedül érvényes binominális tétel!”, „Püthagorasz hívei, egyesüljetek!”, „Csak az egyszeregy és az önbizalom vezethet ki a káoszból!”, „Harcoljunk a hármasszabályért és mienk a jövő!”, „Einstein ennek a nemzedéknek Megváltója!” feliratokkal, s kísérletek bemutatása helyett kokárdás, lampionos, sisakos felvonulást rendezne tanítványaiból, tüntetni Newton igazsága mellett, mielőtt Newton igazságát kipróbálta és bebizonyította volna előttünk. [...]

Ez bizony így van, mit szól hozzá, kedves Clissoldom?

Clissold fejét vakarja, nem így gondolta a dolgot, azzal a propagandikus népneveléssel. Az ipari világban volt remény, hogy a piac növelése jótékonyan kihat majd a termelés javítására, egyre jobb és különlegesebb iparcikkek válogatódnak ki a darwini elv alapján; de még ott is csak reménység maradt a jóakarát, a minőség nem javult a mennyiség fokozódásával, mint ahogy várni lehetett. A profitra dolgozó tőke hovatovább kerékkötőjévé vált tulajdon szülejének és egyben fiókájának: a technikai fejlődésnek, és eljött az idő, száz évvel a gyáripár megszületése után, amikor visszasírva a kézművességet, ez a jelző, „gyári munka”, nem dicsérő, hanem ócsárló minősítésnek számított. Mit várhatunk ezek után attól az iskolától, mely a szellemi szükségletek kielégítésében is a mennyiséget hangsúlyozza ?

Hasonlítsák össze a nagy diktátor szózatának fizikai hangerősségét úgy, ahogy a világ valamennyi rádiója és hangszórója üvölti *egyszerre*, annak tartalmával és mondanivalójával – és

megkapják a választ.

1933. május 7.

Karinthy Frigyes: Szavak pergőtüzében

Góg, Magóg és Demagóg

Olvasom a lapokban, enyhült a világfeszültség. Hitler óvatosan beszélt, Roosevelt szózata megnyugtatóan hatott, MacDonald kijelentése jótékonyan befolyásolta a konferenciát, a francia sajtó visszahúzódik. Ha minden jól megy, ilyen körülmények közt a leszerelés kilátásai megjavultak, s a világbéke egy lépéssel előbbre jutott. Nagyszerű. Igazán örülök. Annál is inkább, mert egy nappal előbb még igen feszült volt a helyzet, Hitler nyugtalanítóan beszélt, Roosevelt szózata csalódást keltett, MacDonald kijelentése erősen visszavetette a konferencia lehetőségét, a francia sajtó támadó, harcias hírokat pengetett. Mint valami harctéri jelentés, úgy hangzik az egész előretörés, visszahúzódás, aknavetés, csselfogás. Nem emlékszem, hogy a *valódi* Höferekben (annak idején) annyi harcászati kifejezés lett volna, mint ezekben az elvi vitákban. Ott ilyen kifejezéseket olvasott az ember: „az ellenséggel megszakítottuk az érintkezést”, értsd: szaladunk visszafelé, vagy „műveleteink a kovnói szakaszon megélnkültek”, értsd: negyvenezer embert lekaszaboltunk.

*

Szavak pergőtüze. A muníció: szó, ugyanaz a szó, amit tegnap hallottál, csak most másképpen keverve, kisebb vagy nagyobb lőtávokra beállítva, más célpontra belőve. Ismerik a komikus hatást, mikor az ember ablakon át nézi a táncot, nem hallja a muzsikát, csak a céltalanul ritmikus mozdulatokat látja? Fordítsd meg a dolgot, hunyd be a szemed, állítsd el a figyelem és ellenőrző ítélet apparátusát, csak a szavakra ügyelj: örült furcsa, ahogy röpködnek, visszapattannak, ugyanaz a szó, más mondatban, nem is más mondatban, csak más szájából, homlokegyenest ellentétes jelentésben és hatással. Nagyon szép és nagyon jó és helyes, hogy enyhült a helyzet, mert Hitler így beszélt, Roosevelt meg úgy – de egy nappal előbb mi történt hát? *Másképpen* beszéltek? Vagy talán – Isten őrizz – másképpen *gondolkodtak*? S ha igen – ez csak úgy megy? Az ember azt hinné, a gondolkodás egységes rendszer, vagy egészében alakul át, vagy sehogy – viszont ha egy rendszer megváltozik, hogy képviselheti ugyanaz, akit tegnap egy merőben ellenkező felfogás

dobott a dolgok élére? Vagy egészen nyíltan és őszintén lehet már hirdetni a tényleges valóságot, hogy a politikában gondolat és szó közt fölösleges a logikus kapcsolat, utóbbi szabadon mozgatható, függetlenül előbbtől?

*

Valahogy így is van. Ahogy rovom a szavakat, felemelve néha a fejem, hogy a belső folyamattal, a szó mögötti gondolattal összehasonlítsam és ellenőrizsem, az értelmes cél szempontjából, vajon megegyeznek-e (megdermedve a makacs, velem született rögeszmében, hogy itt valami szerves kapcsolatnak kell lennie, közös munkának: egyik keresi az igazságot, a másik világít hozzá), egyre itt kísért mögöttem a gyanú – lovas mögött a bánat és kétely –, hogy elhibáztam a dolgot egy életem át, túlságosan jóhiszemű voltam, mikor abból indultam ki, hogy ez a folyamat, többkevesebb erőt és tehetséget feltéve, mindenkinél úgy történik. Mentségemül szolgáljon, hogy külső látszatra *egészen* úgy festett a dolog – embertársaim hasonló szavakat használtak velem, a megfelelő szóra megfelelő szót feleltek, a billentyűk feltételezett értelmű klaviatúráján, ha leütöttem őket: szépen kiadták a kívánt fogalmat, minden okom megvolt feltenni, hogy a szerkezet hasonló az enyémmel. A lángész és a közönséges ember közti különbséget éppen ezért *fokozati* különbségnek hittem csak, s ezért nem is szívesen használtam a megkülönböztető szót – a lángészt mindössze olyan embernek képzeltem, aki *jobban*, erősebben, világosabban, *biztosabban* tudja és látja és érzi ugyanazt, amit mindenki tud és lát és érez.

*

Ne haragudjék az általam más okokból csodált és elismert emberféleség, válfaj, felekezet, osztály, réteg, vagy hogy nevezem ... egyszóval, izé... az emberiségnek az a tekintélyes része, aki, hogy is mondjam csak... szóval a hölgyek, vagy ahogy szintén mondani szokták: a „női nem”... egyszóval, tetszik tudni... de a fent említett rémes gyanú először a velük való beszélgetés folyamán alakult ki bennem. Ifjonti lelkesedésemben mint feminista, azon az alapon hirdettem a nők egyenjogúságát, hogy remekül el tudtam velük beszélgetni, figyeltek és bólintottak, és okos megjegyzésekkel igazolták, hogy követik a feldobott gondolat kanyargós útját. Utóbb azonban furcsa meglepetések értek. Nem az volt a baj, hogy fehérnek mondták, amit én pirosnak láttam, hanem az, hogy mikor számtalan érveléssel bebizonyítottam, hogy az bizony piros: helyeslően tapsoltak, meg voltak győzve, s miután elismerték, hogy igazam van, megkérdezték, hogy hát akkor mégis miért fehér? vagy ami még nagyobb baj: nem is kérdeztek semmit, csak úgy viselkedtek és cselekedtek, mintha a piros fehér volna és nem megfordítva. Ebből aztán mindenféle kalamajka lett, amit előre láttam, ők pedig, úgy látszik, nem láttak előre – viszont megmaradt számomra a vigasztalás, hogy itt valami női defektussal volt dolgom, nem kell általánosítani. Sajnos, a férfibarátság birodalmában, ahogy változtak a politikai korszakok, egyre-másra következtek hasonló tapasztalatok. Egészen kitűnő férfismerőseimet – közöttük még szellemrokonokat is (legalább én annak tartottam őket) –, akikkel csütörtökön együtt lelkesedtünk Platánén s együtt nevettük ki a nagyképűeket, pénteken ott találtam a hipokrita Cato táborában – s ha megszólítottam őket, zavartan makogtak valamit, hogy más a teória és más a gyakorlat, s hogy a „mai idők” tetteket követelnek: mintha bizony gondolat és cselekedet nem állana világos összefüggésben, hogy a kort azzá teremtsék, aminek

lennie kell. Egymás után estek el a szellemi fronton leghívebb barátaim, ahogy a különféle „szemléletek” pergőtüze meg-megújult – elvesztettem őket, jobban, mintha a *valódi* csatatéren estek volna el: vagy talán nem *él* inkább az a pacifista barátom lelkemben, akit tizennégy augusztusában szelt ketté egy szerb gránát, mint a második, akit naponta látok ma is, egy bizonyos törzsasztalnál, ahol fajvédelmi pártprogramokat készítenek elő?

*

De hát mit jelentett akkor a gondolatközlésnek és gondolatátvitelnek ez a megtévesztésig hű reprodukciója, amiről utóbb kiderült, hogy pusztán gépezet volt csak: a fül *közvetlenül* kapcsolódott a szájhoz, s úgy indított el valami rejtett gramofonlemezt, amire emberhangon felvett kérdéseket és válaszokat írt egy gépies kéz anélkül, hogy a koponya üregében megmozdult volna valami? Hát meg lehet tanulni *beszélni* is úgy, ahogy járni és védekezni és támadni megtanul *minden* élőlény, nemcsak az ember, pusztán az életösztön jóvoltából, a természetes kiválás mechanizmusában? A *beszélő* ember nem jelent okvetlenül *értelmes* embert, *sui generis* – kérdések és válaszok színjátékában nem okvetlenül a *gondolat* csodáját kell tisztelnünk: a *dresszúra* hatalmát csodálhatjuk inkább, mint az éneklő kutya és szónokló papagáj esetében?

Pavlov iskolája, a „kondicionális reflexek” tanában agyvelőnk legfinomabb tevékenységét abból az automatizmusból vezeti le, fokozatosan, amitől például a kutya szájában összefolyik a nyál, ha konccal kínálják. Ennyi volna az egész valóban? S a kivétel csak Pavlov s még néhányan, Szókratész óta, akik *maguktól* jöttek rá valamire – s akik számára a görög bölcs *külön* Elysiumot *ígért*, mielőtt Krisztus és Mohamed demokratikus mennyországa közkinccsé deklarálta volna a szocializált Értelmet: szabad választást Jó és Rossz között, mintha magától értetődne, hogy *tudunk* választani.

*

De hátha nem?

Láttátok már a Nagy Szónokot?

Kinyújtott karjaival, ahogy dirigálja a Tömeget, mint valami karmester, most felkapja a kezét: tapsoljatok! – most leereszti: figyeljete!... most emeli hangját: háborodjatok fel! most letompítja: elérzékenyülni!

Naiv vitatkozó – hát mégis ő ismerte jobban embertársad: a bedobott *hanglejtésre és gesztusra* reagáló gramofonautomatát?

Góg és Magóg fia – szégyelld magad! Unokád, Demagóg, akinél kisujjad többet ért, kisujjával dirigálja a rád bízott világot.

1933. május 21.

Európa története IV.

Az Európa-mozgalom gyökerei

A jelenlegi magyar kormányzat képviselői mérhetetlenül torz képet rajzolnak az Európai Unióról. Egyfelől nem győzik ócsárolni azt, mint „gyarmatosító” és „elnyomó” szervezetet, noha mindazon állami fejlesztések, amelyekre az elmúlt három esztendőben hazánkban sor került, uniós forrásból történtek. Ez egész egyszerűen erkölcsstelen viselkedés, ahhoz az emberéhez hasonlítható, aki, miután súlyos betegségéből hosszú kezelés után meggyógyították és legyengült állapotából jól feltáplálták, hangosan szidalmazni kezdi a kórházat, legazemberezi az orvost, sőt, mindenki szeme láttára arcul is üti. Másfelől a pártállam vezetői nem átallják az Unió történetét és céljait kiforgatni magukból, hogy azokat saját anakronisztikus ideológiájuk támaszává tegyék, mondván, hogy az európai integráció legfőbb célkitűzése a kereszténység védelme volt, amelytől persze azóta a „gyarmatosító” és „elnyomó”, „bürokratái” eltérítették.

Norman Davies *Európa története* című könyvében a tudomány tényszerű megvilágításába helyezi az Európai Unió kialakulásához vezető Európa-mozgalom gyökereit és az azt meghatározó történelmi körülményeket.

A II. világháború után Európa romokban hevert. 65 millió ember halt meg. Családok szakadtak szét. Gyermek milliói maradtak árván. Menekültek áradata özönlött régi vagy új otthona felé. A legtöbb ország gazdasága romokban hevert. Nem volt sem munka, sem élelmiszer. Az anyagi nyomor és a mérhetetlen szenvedések mellett az emberek hallatlan lelki traumákon mentek keresztül és csak nehezen ocsúdtak fel a náci terror után. Sokak számára minden összezavarodott. Ki a barát és ki az ellenség? Hogy lehetséges, hogy ma azok az amerikaiak segítenek a németeknek, akik ellen tegnap még ádáz harcot vívtak? Hogyan fajulhattak odáig az események, hogy Európa csaknem elpusztította önmagát? Hogyan lábalhat ki történelme legsúlyosabb válságából a vén kontinens? Mi lehet az az eszme, amely végre összeköti országait és népeit? Kezdetben ezekre a kérdésekre pusztán a normális élet helyreállítására történt erőfeszítések és a győztes szövetségesek ezt elősegítő együttműködése jelentette a választ.

1946 közepén a nyugati hatalmak megpróbálták létrehozni azt az egységes német gazdasági területet, amelyről Potsdamban megállapodtak. A szovjetek azonban nem voltak hajlandóak együttműködni. 1947-ben Németországban a nyugati és a szovjet hivatalnokok közötti jó viszony megromlott, majd végképp elmérgesedett. Berlin szemben álló szektorokra való felosztása továbbra is megmaradt. Válaszul a nyugati megszállási övezetekben angol és amerikai fennhatóság alatt megalakították a Német Gazdasági Tanácsot, és a külön utat választották.

Közben a szovjet-amerikai szembenállást újabb konfliktusok súlyosbították. 1947-ig Perzsia és Görögország brit fennhatóság alatt állt. De az Indiában, Egyiptomban és Palesztinában egyre éleződő válságok miatt a pénzügyi csőd szélén álló brit kormányra elbírhatatlan nyomás nehezedett. Perzsiában a parlament úgy határozott, elutasítja azt a szovjet javaslatot, hogy hatalmas olajszállítmányokért cserébe a szovjetek kivonulnak az ország északi területeiről. A szovjetek megtorló intézkedéseitől tartva amerikai tanácsadókat hívtak Teheránba. Görögországban 1946 májusában ismét kitört a polgárháború. A kommunista lázadók albán, jugoszláv és bolgár támaszpontjaikról délnek nyomultak. Az athéni királypárti kormány védelmének költségei, amelyet a britek álltak, az egekbe szöktek. London Washingtonhoz fordult pénzügyi segítségért, sőt, az európai kivonulást előkészítő Egyesült Államokat arra kérték, hogy vállalja magára a kommunista előretörés elleni harc egy részének terhet. A világ hatalmi viszonyaiban bekövetkezett döntő változást már érzékelné lehetett a politikai eseményekben.

1947. március 12-én Truman elnök a Görögországnak és Törökországnak nyújtandó 400 millió dolláros gazdasági segély kongresszusi megszavazásakor kifejtette: „Az Egyesült Államok nem folytathat más politikát, mint hogy segíti azoknak a szabad népeknek a küzdelmét, amelyeket fegyveres kisebbségek vagy külső erők akarnak leigázni.” E szavak, amelyek a „Truman-doktrína” alapjául szolgáltak, egyben azt is jelentették, hogy az USA önként elfogadta a szabad világ vezető hatalmának szerepét. Ezzel a II. világháború befejeződése óta húzódó kérdés eldőlt, és biztossá vált, hogy az amerikai katonák tartósan Európában maradnak. Truman kommunizmussal szembeni magatartása „elszigetelés” néven vált ismertté és időben egybeesett azzal *A szovjet magatartás forrásai* című elemzéssel, amelyet 1947 júliusában álnéven publikált a tapasztalt diplomata, George Kennan. A tanulmányban Kennan azt javasolta, hogy „ügyes, gyors ellenlépésekkel válaszoljunk... éberrel követve a szovjet politika változásait és manővereit”. A javaslat merőben védekező jellegű volt, és igencsak messze állt a harmadik világháborútól, amelyet néhány kardcsörtető tábornok már fontolgatott.

Az USA fokozódó európai szerepvállalási politikájába illeszkedő nagyszabású gazdasági segélytervvel állt elő. 1947. június 5-én a Harvard Egyetemen tartott beszédében Truman külügyminisztere, George Marshall tábornok bejelentette az európai újjáépítési programot: „Logikus, hogy az Egyesült Államok minden tőle telhetőt megtegyen azért, hogy a világgazdaság visszazökkenjen a normális kerékvágásba, mert ennek hiányában nem jöhet létre politikai stabilitás és tartós béke sem.” Az 1920-as évekkel ellentétben az USA most a közös érdek nevében ajánlotta fel segítségét Európa újjáépítéséhez. A Marshall-terv négy évig tartott, 1948-tól 1951 végéig. Összesen 12,5 milliárd dollárt osztottak szét a tervben résztvevő 16 ország között. A pénzügyi alapok kezelésére létrehozták a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezetét (OECD), amely azt szorgalmazta, hogy a segélyben részesülő országok növeljék termelésüket, bővítsék kereskedelmüket, és saját hozzájárulásukkal is erősítsék a növekedési folyamatot. Noha a segély egynegyedét Nagy-Britannia, egyötödét pedig Franciaország részére különítették el, a pénzhez a többi szövetséges ország, a semlegesek, sőt az egykori ellenségek is hozzájuthattak. A Marshall-terv példa nélkül áll a felvilágosult önérték történetében.

A Szovjetunió – pontosabban Sztálin – a Marshall-tervben csupán kapitalista cselvetést látott. Moszkva nem volt hajlandó részt venni benne, és az uralma alatt álló országoknak is a távolmaradást parancsolta. Ekképp az egyre inkább megmerevedő politikai frontvonalak mentén a gazdasági szakadék is mindjobban elmélyült. A Marshall-segélyből részesülő 16 nyugat-európai ország előretört, ellenben a Szovjetunió és csatlósállamai belesüllyedtek a magukra kirótt

elszigeteltség gazdasági és politikai mocsarába.

Mindeközben felélénkült az Európa-mozgalom, amelynek gyökerei a XVII. századig nyúlnak vissza. „De a nemzetállami törekvések az európai egység felé tett minden gyakorlati lépést halomba döntöttek – mutat rá Davies. –. Az európaiaknak előbb fenéig kellett üríteni a vereség és a megaláztatás keserű poharát, mielőtt a XVII. századi idealisták álmai megvalósulhattak. Birodalmaknak és birodalmi reményeknek kellett semmivé válniuk, hogy a kormányok végre a szomszédokkal való békés egymás mellett élésnek adjanak elsőbbséget.

Hajlamosak vagyunk megfélekedezni a háború utáni Európa-mozgalom erkölcsi vetületéről. A mozgalom egyik szárnyát a németországi náciellenes ellenállási mozgalom túlélői alkották, akik számára a nemzetek közötti megbékélés felbecsülhetetlen jelentőségű volt. Számukra a legfelemelőbb pillanat akkor jött el, amikor a német evangélikus egyház 1945 októberében Stuttgartban tartott konferenciáján közzétették a Martin Niemöller lelkész által megfogalmazott »vétkességi nyilatkozatot«. Egy másik szárny a Franciaországban működő radikális katolikus csoport köré tömörült: ők a pacifista protestálók doyenjének, Marc Sangnier-nek (1873-1950) az elveit vallották, a Sangnier által alapított Gratry Társaság viszont közvetlenül Lamennais abbé tanításához nyúlt vissza. Sangnier harminc évig harcolt azért, hogy kialakuljon valamiféle *nouvel état d'âme international*, az új nemzetközi lélekállapot. Ő volt Robert Schuman guruja, és nagy hatással volt a németországi francia megszállási övezet politikájára. 1947 augusztusában Montreux-ben mintegy 50 aktivista csoport gyűlt össze és alakította meg a Föderalisták Európai Unióját. Egy másik, jellegzetesen angolszász irányzatot a háború előtti Királyi Külügyi Intézet alapítójának, Lionel Curtisnek az Oxford-csoportja, illetve az aktívan kommunistaellenes Erkölcsi Újrafelfegyverkezésért Mozgalom alkotott.

1945-ben azonban az volt a legégetőbb kérdés, hogy mit lép az angol és az amerikai kormány. Nyugat-Európában London és Washington uralta a politikai színteret. Könnyedén az élére állhattak volna az új közös európai intézmények létrehozásának, de akár ellenezhették is volna. Egyiket sem tették. A nemzetközi együttműködés terén az Egyesült Nemzetek Szövetségét tekintették irányadónak; politikailag lekötötte őket az egyre inkább elmérgesedő küzdelem Sztálinnal. Európa jövőjéről nem volt elképzelésük.

Ez a hiány azonban nem tűnt fel azonnal. A háború utáni első években Churchill személye avval kecsegtetett, hogy a hivatalos brit politika támogatása is megnyerhető. Csak később lett nyilvánvaló, hogy a hatalmon lévő brit Munkáspárt nem osztja Churchill nézeteit. Mindössze annyira futotta tőlük, hogy bátorították az Európa Tanács megalakítását eredményező vitákat. *European Unity* (Európai egység, 1950) címen kiadott brosrájukban azt hangsúlyozták, hogy a »brit szuverenitásból egy jottányit« sem engednek. Az amerikaiakból is áradt a jó szándék. Először úgy tűnt, hogy a Marshall-segély szétosztásáért felelős OECD lesz az európai integráció irányába tett első lépés. Csak 1949-50-ben, a Marshall-segély vége felé lett világos, hogy az angol és a brit érdeklődés milyen korlátozott.”

Winston Churchill volt az első nagyformátumú politikus, aki felismerte, hogy Európa milyen irányba halad. „Mi is Európa? – írta. – Szemétdomb, kripta, a pestis és a gyűlölet táptalaja.” Churchill 1946 március 5-én a Missouri állambeli Fultonban, a Westminster Egyetemen Truman elnökkel az oldalán beszélt először a „vasfüggönyről”: „A Balti-tenger partján fekvő Stettintől az Adria-parti Triesztig vasfüggöny vágja ketté Európát. E vonal mögött vannak Közép- és Kelet-Európa régi államainak fővárosai – Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, Bukarest és

Szófia. [...] Ez nem az a felszabadított Európa, amelynek a felépítéséért harcoltunk.”

Churchill elvetette egy közeli Nyugat-ellenes szovjet támadás lehetőségét, de megvolt győződve arról, hogy Moszkva szándéka a „határtalan terjeszkedés”. „Időben történő cselekvést” sürgetett, olyasmit, amit tíz évvel korábban elmulasztottak a náci Németország megfékezésére. Az amerikai közvélemény csaknem egyöntetűen elutasító volt. Londonban a *The Times* szintén rosszállással fogadta a beszédet, és azt írta, hogy „a nyugati demokráciák és a kommunizmus egyaránt sokat tanulhatnak egymástól”.

„Szeptember 19-én Zürichben Churchill már az Európai Egyesült Államok létrehozását sürgette – írja az angol tudós. – Lehet, hogy fogytán az idő: az atomfegyverek elterjedése nemsokára tovább mélyítheti a már létező szakadékokat. Az első lépés Franciaország és Németország összefogása. »Ha létre akarjuk hozni az Európai Egyesült Államokat... – jelentette ki Churchill –, akkor most kell hozzáfognunk. Az Európa-családnak csak akkor van jövője, ha emberek milliói úgy döntenek, hogy nem a helytelen, hanem a helyes dolgot teszik«. Churchill felhívása tehát nem gazdasági vagy politikai jellegű volt, hanem erkölcsi. A *The Time* fanyalgott a »botrányos javaslat« fölé. »Még Nyugat-Európában sincs jele annak – írták –, hogy az oly sokszor emlegetett egység úton lenne a megvalósulás felé. A háború előtti Európa-mozgalom megalapítója, Coudenhove-Kalergi gróf egyike volt azon keveseknek, akik gratuláltak Churchillnek. »Most, hogy Ön hozta szóba az európai kérdést – írta – a kormányok többé nem mehetnek el szótlánul mellette.«

Churchill ekkori stratégiai elképzeléseiben egy »testvéri szövetség« szerepelt, amely három egymásba kapcsolódó körből épülne fel: a Brit Nemzetközösségből, az Európai Unióból és az Amerikai Egyesült Államokból, amelyek között Anglia lett volna a »létfonosságú kapocs«. Churchill jól látta azokat az ellentétes érdekeket, amelyek az elkövetkezendő évtizedekben rendkívül megterhelték, és egyszerre három irányba húzták a brit külpolitikát.”

Churchillnél keresve sem találhattak volna alkalmasabb személyt az Európai Kongresszus elnöki székébe. A magánemberek által szervezett konferenciára 1948. május 7-e és 10-e között került sor Hágában. Mintegy nyolcszáz kiemelkedő személyt hívtak meg arra, hogy közösen orvosolják a széteső Európa problémáit. A németek küldöttségét egyenesen Konrad Adenauer kancellár vezette. A kulturális bizottság élére pedig a száműzetésben élő spanyol minisztert és író, Salvador de Madariagát kérték fel. A viták során egyetértés alakult ki abban, hogy szükség van „nemzetekfelettségre”, arra, hogy az államok lemondjanak szuverenitásuk egy részéről a közös intézmények érdekében. A kongresszus felett Churchill fennkölt eszméi lebegtek, amikor kinyilatkozta: „Egy olyan Egyesült Európa küldetését és tervét kell meghirdetnünk, amelynek erkölcsi fogantatása ki fogja vívni az emberiség tiszteletét és háláját, fizikai ereje pedig akkora lesz, hogy senki nem merészeli háborítani békés uralmát. [...] Egy olyan Európa létrejövételében bízom, amelyben az egyes országokban élő férfiak és nők azt fogják gondolni, hogy »európainak lenni« annyit jelent, mint saját hazájukhoz tartozni, és e tágas terület minden sarkában azt érezhetik majd: »otthon vagyok.«” E gondolatot Madariaga fűzte tovább: „Ennek az Európának meg kell születnie. És abban a pillanatban, amikor a spanyolok majd azt mondják, a »mi Chartres-ünk«, az angolok azt, hogy a »mi Krakkónk«, az olaszok, hogy a »mi Koppenhágánk«, a németek pedig, hogy a »mi Brüsszelünk«, meg is született. [...] Európa akkor kezd majd élni. Mert akkor derül ki, hogy az Európát vezérlő szellem már kimondta a teremtő szavakat: FIAT EURÓPA.”

A kongresszust hatalmas lelkesedés hatotta át. A zárónyilatkozat olyan gyakorlati lépésekre is

felszólított, mint az európai parlament és az európai emberjogi bíróság létrehozása, és különbizottság is alakult a kongresszusi célkitűzések életben tartására. Az utóbbi testület később az „európai integrációs mozgalom” nevet kapta, mint ahogy valóban annak lett az elődje. Tiszteletbeli elnökei között Churchillen kívül helyet kapott a francia Schuman, az olasz de Gasperi és a belga Spaak. Mindenekelőtt azt kellett felmérniük, hogy akad-e egyáltalán olyan kormány, amely támogatja a kongresszuson megfogalmazott eszméket. Látva a Szovjetunió egyre agresszívabb szándékait, nyilvánvalóan csak a nyugati kormányok támogatására számíthattak.

Mert bizony 1947 végén és 1948 elején Churchill vasfüggöny-víziója valósággá vált. Az ezzel kapcsolatos korábbi kétségeket három esemény végképp eloszlatta: a Kominform megalakítása, a februári prágai puccs és Berlin blokádja. (Norman Davies: Európa története, Osiris, 2002)

Leszámolhatunk-e Hitlerrel? V. rész

Bokor Miklós és Wiener Pál a *Leszámolhatunk-e Hitlerrel?* című könyvében bemutatja Hitlert, a beteg embert, majd a német társadalom patológiás vizsgálatába kezd, hogy az álromantikus völkisch mozgalomtól és a zsidósággal kapcsolatos masszív előítéletektől eljusson a nemzetiszocialista regresszióig, amely Hitler, mint „vezér” sajátos perverzióitól terhes.

„Hitlernél egészen egyedi, perverz, kegyetlen vonásokkal találkozunk – írja Bokor-Wiener. – A pszichoanalitikusok szerint a nárcisztikus perverzek tünethármasa a következő: pszichoszomatikus zavarok – pszichózis – perverzió, ami egy az egyben megfelel Hitler tünetegyüttesének. A perverzekkel kapcsolatban a pszicho- analitikusok megállapítják: »érzelmi és ideaképzési fogyatékoságukat nagy stratégiai intelligencia egyenlíti ki; gondolkodásuk a többi ember manipulálásának, egymásra uszításának, saját érdekükben való felhasználásának irányában dolgozik. A perverz úgy látja önmagát, mintha bábukat tologatna egy sakktáblán (és ezt szívesen be is ismeri...) [...] Ennek az egésznek a törvény értékének győzedelmes tagadása és a terror gyakorlása lesz a következménye.« Ezek a megállapítások teljesen ráillenek Hitlerre, a stratégára. Hitler a *MeinKampf*ban nem tudja elég megvető szavakkal illetni a demokráciát működtető szabályokat, amelyeket gyűlöl. Mint előre jelezte, a terrort teszi meg tettei alapelveinek. Míg a perverzió általában a magánéletre korlátozódik, Hitler esetében társadalmi szinten is megnyilvánult, tudjuk, milyen tragikus következményeket okozva. Többször aláhúzták már, hogy Hitlert a hatalomátvétel előtt senki nem vette komolyan. A *Mein Kampf*ban felvázolt módszertanának perverziója meghaladta a politikusok felfogóképességét.”

A perverzekben rendelkeznek azzal a képességgel, hogy a lehető legjobbnak, legtermészetesebbnek állítsák be eszméiket és elfogadtassák azokat, megfosztva a hitelétől mindenkit, aki másként gondolkodik, mint ők. A perverz működés e sajátossága nagyon fontos szerepet játszott a náci ideológia elterjedésében. „Magától értetődő igazságként mutatni be a

propaganda valótlanágait, kérkedve azt állítani, hogy a társadalom túlnyomó része egyetért velük, ellehetetlenítve ezáltal a kritikai hangokat – ezek mind a perverz mesterfogásai. A náci mesterei lettek a módszerek. A Führer perverz retorikája a közönségnél elért sikerek legfőbb eszközének tekinthető. Énje arra törekedett, hogy az egész világot – mint uralni való tárgyat – bekebelezze. (Ferenczi Sándor pszichoanalitikus szerint ebben az esetben az Én fújódik fel, hogy magába zárja a tárgyat, és nem a tárgyak hatolnak be az Énbe.) A világ tervbe vett meghódítása csak azt materializálta, ami már amúgy is jelen volt Hitler pszichikai topológiájában. Ezt egyébként az összes nagy világhódítóról el lehetne mondani. Valószínűleg a perverz paranoia és a belőle fakadó túlzott nárcizmus eltérő megoszlású keveréke épül be a feltétlen uralomra vágyó személyek pszichikai struktúrájába. Hitler buzgó millenaristaként szó szerint vette Nietzsche és Wagner látomásait az istenek alkonyáról, és úgy gondolta, hogy ideje átvenni az istenek helyét. Ha katonai győzelmeinek sorozata még egy ideig folytatódik, világosabban kirajzolódhatott volna vallásalapítói és mítoszépítő ambíciója is.”

Hitler perverzióját mi sem példázza jobban, mint az 1939 januári hírhedt beszéde, amelyben a következőket mondta: „És hadd legyek ma próféta: ha a nemzetközi zsidó fináncióknak Európában és Európán kívül sikerül újból egy világháborúba hajszolnia a népeket, annak nem az egész világ bolsevizálódása vagy a zsidóság győzelme, hanem az európai zsidóság kiirtása lesz az eredménye.” Ezt a bejelentést 1941 és 1943 között Hitler nyolc alkalommal ismételte meg. A perverzió magában a megfogalmazásban áll: Hitler bűnbaknak, egyben megtorló intézkedései tárgyának használja a zsidókat. Csakhogy nem hajlandó magára vállalni a cselekvő tényező szerepét, erre utal a passzív beszédmód. Az európai zsidóság kiirtása be fog következni, de ennek a tettnek nincs cselekvő tette. Hitler mintha csak egy próféta lenne, aki azt állítja, hogy előre látja az eseményeket, amelyeknek nem ő az előidézője. Ezzel tulajdonképpen tulajdonképpen nem csupán alávaló hazugságokba lovalta magát, de a saját vereségét is megelőlegezte: a zsidóság nem fog győzni, hiszen az európai zsidókat ki fogják irtani, de semmiképpen sem azért, mert a németeké lesz a győzelem. Másra terhelni a saját felelősségünket tökéletesen perverz eljárás. Mint mindenki tudja, egyedül Hitler volt a felelős a háborúkért, ő robbantotta ki őket, és ő maga gyilkoltatta le a zsidóságot.

Hitler jó megfigyelőként bizonyára már az egykor magasztalt bécsi polgármester, Lueger politikai ténykedése kapcsán megfigyelte, hogy az antiszemitizmus a legkisebb közös nevező, amely hatékonyan egyesíti a tömeget. Az sem kizárt, hogy a háború után Németországban megnyilvánuló heves zsidóellenesség légkörében Hitler kezdetben csak ragyogó propagandaeszközt látott az antiszemitizmusban, és csak kiváló mozgósító ereje miatt választotta azt mozgalmá legfőbb célkitűzéséül. Hitler az antiszemitizmusban sűrítette össze kapitalizmus-, demokrácia- és bolsevizmusellenességét, valamint a szabadkőművesek iránti gyűlöletét. Több legyet ütött egy csapásra. Egy népvezérnek egyszerre csak egy célt szabad kitűznie, máskülönben „a tömeg” nem képes tájékozódni – mint azt a *Mein Kampf*ban is kifejtette. Hitler az antiszemitizmusban talált rá a legfőbb támadási pontra. Még ha kezdetben racionalizmusa sugallta is antiszemitizmusát, azt nagyon hamar bevonta a saját beteg játékkörébe. Antiszemita paranoiás delíriuma meg is könnyítette számára a saját szerepét. Ez az elegy jóval hatékonyabb a közönséges osztályharcnál. A Hitler fellépését már jóval megelőző nemzetiszocialista irányzat antiszemitizmusát August Bebel a *Sozialismus der dummen Kerlének* vagyis a „hülyék szocializmusának” nevezte. A náci hatalomátvétel után létrehoztak egy nemzetközi szervezetet is, amely az antiszemitizmust a külföldi náci propaganda legfőbb eszközeként használta. Miután

1934-ben Ernst Röhmöt likvidálták, a náci párt szocialista irányvonala végleg megszűnt. Hitler a „zsidók elleni forradalommal” helyettesítette be az osztályharcot.

A Szovjetunió elleni villámháború kudarca után, 1941 ősztől Hitler legfőbb célja a zsidók elpusztítása lett. Nicolaus von Below 1943-ban figyelte meg, hogyan vált az oroszországi hadjárat elhúzódásával párhuzamosan Hitler zsidók elleni gyűlölete egyre féktelenebbé. E gyűlölet oltárán nem átalotta feláldozni németek millióinak életét sem, akikre a háború végső szakaszában már csupán azt a feladatot róta, hogy addig tartsák a frontokat, amíg ő véghezviszi a világ legborzalmasabb és legszervezettebb tömeggyilkosságát. Nem sokkal az öngyilkossága előtt a „végrendeletében” még győzedelmesen is kijelentette, mennyire boldoggá teszi a tudat, hogy az európai zsidók többségét sikerült elpusztítania. Ez is bizonyítja antiszemitizmusa deliráló paranoiás – tehát semmiféle racionális okra vissza nem vezethető – természetét.

A Hitler keltette kollektív delírium Németországban mindazonáltal racionális csatornákon terjedt szét. Hitler antiszemita kijelentéseit a pártban örök igazságként ismételték. A közigazgatás, a rendőrség, a népesség széles rétegei, sőt még a Wehrmacht tagjai is állandóan ki voltak téve a náci propagandának. Az SA-ban vad antiszemitizmus tombolt. Szinte senki nem kritizálta nyilvánosan a zsidóellenes intézkedéseket. Mint a perverzeknek, akik képesek másokkal elhitetni saját igazságukat, a náciknak is sikerült elfogadtatniuk a végrehajtó közegekkel, hogy a zsidók elpusztítása szükségszerű, pusztán megelőző önvédelmi intézkedés. A pszichikai-paranoiás szerveződés létalapja az ösztönbeáradás megelőzése. A megelőzésnek tehát fontos szerepe volt a paranoiás Führer politikai működésében is. Miután a zsidók elpusztításának elvét elfogadták, már csak a megválasztandó módszerben kellett megegyezni.

„Millerrel együtt mi is feltételezhetjük, hogy az emberek azért gyűlölik a zsidókat, mert mindenki hordoz magában gyűlöletet, és a mi keresztény civilizációnkban a zsidók az egyedüliek, akiket büntudat nélkül lehet gyűlölni – írja Bokor-Wiener. – Ez a gondolat felettébb érvényes a náci Németországra, ahol kötelező volt a zsidógyűlölet. Ez a gyűlölet a németeknél talán a gyermekkorban gyökerezik, és mint Hitlernél is, »a sötét pedagógiának«, azaz a rossz bánásmódnak, a gyermek megalázásának, az ellene elkövetett erőszaknak és az iránta érzett tisztelet hiányának a következménye lehet.

Elismerjük, hogy a neveletés hibáinak komoly szerepe van a gyermek későbbi személyiségének torzulásában, de Alice Miller túl nagy súlyt fektet ezen összetevők fontosságára. Inkább a náci nevelés »eredményeiről« beszélhetünk:

Victor Klemperer meséli, hogy amikor sárga csillaggal a kabátján elment egy iskola előtt, a nagyobb gyerekek korrektül bántak vele, míg a kisebbek nekiestek. Az ő esetükben a náci neveletés meghozni látszott mérgező gyümölcszeit. Sebastien Haffner nem volt zsidó. 1933 márciusában egy város közeli erdőben üldögélt egy barátnőjével, aki zsidó volt ugyan, de nem látszott annak. Néha elvonult mellettük egy-egy iskolás kirándulócsoporthoz a tanárával: édes, élénk fiúcskák. Amikor a kisfiúk Haffnerék mellé értek, feléjük fordultak, és a tiszta, vidám hangocskák kórusa mint derűs köszöntést zengte:

»Halál a zsidókra! «

Attól, hogy egy doktrína tökéletesen irracionális, még lehet sikeres. A vallások történetében számos példát találunk erre. A vallásos gondolkodásban elválaszthatatlanul jelen van egy jó adag irracionális. »A teremtés ereje tagadhatatlanul az irracionálisban gyökerezik.« A hívek

különböző tényezők miatt csatlakozhatnak egy doktrínához. Nem árt például, ha nagyszámú marginalizálódott vagy nyomorban lévő ember áll rendelkezésre, akik örömmel veszik, ha egy sokat ígérő vezér édesgeti magához őket.”

Németországban az 1918-as vereség után szép számmal akadtak törékeny egzisztenciák. A nácik termékeny talajra leltek, amelyet az olykor deliráló formában megnyilvánuló romantikus nacionalizmus és politikai antiszemitizmus már egy jó évszázada előkészített számukra. Hitlernek Németországban néhány év alatt sikerült meghonosítania az „antiszemitizmus kultúráját”, amely természetesen tüntetett fel olyan eszméket és tetteket, amelyek néhány évvel korábban elfogadhatatlanok lettek volna. A náci perverzió lenyűgözte a német közvéleményt. Nem a nácik voltak többségben, mégis ők adták meg a hangnemet. Egy erőszakos és határozott kisebbség is elég ahhoz, mint Hitler kifejtette, hogy terrorizálja az egész lakosságot, sőt egy egész államot.

„Egy delirium, akár egyéni, akár kollektív, mindig megőrzi a misztériumát. Azok, akik nem osztoznak benne, nem érthetik meg, csak leírhatják, bemutathatják a kialakulását, megjelenésének körülményeit – állapítják meg a szerzők. – A hitleri delirium, a Harmadik Birodalom polgárainak jó részén eluralkodó antiszemita delirium végső alapja továbbra is rejtély marad előttünk.”

Sebastien Haffner már 1939-ben a következőket írta: „A nácik már nem is csinálnak titkot abból a szándékukból, hogy arra trenírozzák a németeket: üldözzék és pusztítsák a zsidókat az egész világon [...] hogy az ember ragadózó ösztöneit a saját fájába tartozó egyedek irányába akarják terelni, és arra uszítanak egy egész népet, mint egy farka kutyát, hogy úgy hajtsák az embert, mint valami vadászsákmányt. Ha már egyszer valami felébresztette, sőt kötelességgé tette a fajtársak elleni alapvető és szüntelenül működő gyilkos hajlamokat, a tárgyakat megváltoztatni már csak pusztán formalitás. Már is látjuk, hogy a »zsidók« helyébe bármikor behelyettesíthetők (más potenciális áldozatok): a »csehek«, a »lengyelek«, és még ki tudja, ki mindenki.” Felszabadítani és ápolni „ezeket a szadista ösztönöket, amelyeket több évezrednyi civilizáció tudott csak megfékezni és gyökerestül kiirtani [...] ha a náciknak ez a szándéka igazán megvalósul – márpedig ez áll minden erőfeszítésük középpontjában – az az egész emberi faj fennmaradását kérdésessé teszi.”

A náci antiszemitizmus az emberiség alkonyának veszélyét idézi fel. Hitler áldozataiban a René Girard-i értelemben vett bűnbakokat láthatunk. A hitleri indoklás így látszólag meggyőző elemeket tartalmaz: az első világháború után kialakult káosz és a németek veresége egy zsidó összeesküvés eredménye, a zsidóknak fizetniük kell érte, el is fognak tűnni Európából. René Girard szerint három kiváltó tényezővel találkozunk: egy nagyon komoly válsággal, amely a társadalmi struktúrákat leegyszerűsíti, homogenizálja, azon büntettekre irányuló vád-sztereotípiákkal, amelyek kiváltották a romboló folyamatot (a zsidók, akik elkövethették volna ezeket a tetteket), és végül a nekivadult kollektív német erőszakkal, amely megvalósítja a tömeggyilkosságot. Ehhez járul még hozzá az emberiség elleni büntettek elrejtésének, eltagadásának tendenciáját is. (Bokor Miklós–Wiener Pál: Leszámolhatunk-e Hitlerrel?, L'Harmattan, Budapest, 2012)

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben X. rész

VIII.

A piski csata 1849. febr. 9-én – Ennek következményei – Bem 10-én éjjel bevonul Alvincre – Bátor vonulás Gyulaféhevár ágyúai között a Szászcsanád és Medgyes felé vivő járatlan hegyeken át – Hadtani észleletek – A székegyek Segesvárott Bemmel egyesülnek – Az egyes seregosztályok összpontosítása – Zsurmay vetélkedései – Urban ismét előtör Erdély északi részén – Bem ellene indul – A beszercei és jádi ütközet – Urban átmenekeül a határokon

A császáriak ezalatt seregük zömével bevonultak Szászvárosba és Bem ellenében a végső csapásra készülődtek. Haderejük legalább is három teljes gyalogsági dandárból és egy lovasdandárból, két ezreddel számítva, s e szerint mintegy 11.000 emberből állott, 40 ágyúval. A nemzetőrség Szebenben maradt, az oláh fölkelőket pedig nagy számuk dacára is minden figyelmen kívül hagyjuk. E szerint a császáriak velünk összehasonlítva háromszoros túlsúlyban voltak. Mielőtt azonban e nagyszerű csata leírásához fognánk, előbb a csatateret kell a t. olvasóval megismertetnünk.

Ha az ember Szászvárostól Pádon át a Maros-völgyi Magura utolsó magaslatain Piski felé megy, ez utóbbi helységnél egy folyóra fog bukkanni, mely Sztrigy, vagy Strehl nevezet alatt a völgyet északtól délnek kettémetszi, szélessége mintegy 30-40 öl, roppant gyorsasággal folyik és a helységtől félórányi távolságra a Marosba ömlik. A postaút éppen az utolsó magaslatokon keresztül vezet előtte el, északnak a Maros felé, félórányi távolságban a földterület mindenütt sík. A hegynek a Maros felé eső oldala szelíd halmokká oszol el, a Sztrigy felé eső rése azonban meredek és erdővel van befedve. Piski maga is e meredek hegyoldalban fekszik a Sztrigy jobb partján és házai lenyúlnak egész a folyamig. E folyón keresztül egy erős kétlábú fahíd vezetett keresztül, mely fölött egész környezetével együtt végleg uralkodott a piski magaslat. A Sztrigy jobb partján Piskitől nem messze egy tágas, kőből épült vámház és korcsma állott. Túlról szakadatlan róna terül el a Maros mentében, vízárkóktól át, meg átszeldelve, itt-ott vannak malmok és majorságok is, csupán Szemeria és Dédács közt van egynehány halom, mely a Maros felé nyúlván, mintegy elmosódik. A Sztrigy és ama dombláncolat közt még egy hegyi patak ömlik a Marosba. Ez említett síkság a híd körül szabályszerű füzes és cserjés erdővel van több száz lépésnyi területen benőve a hídfőtől jobbra balra egyaránt, és a Maros felé, mint Dédácsnál, erdőcskében az útnak jobb és bal partján egyaránt majorság volt, maga az út pedig fasor között vezetett az említett folyón keresztül vivő hídról Szemeria és Déva felé, mely utóbbi helységtől másfél órányi távolságra volt.

Kemény alezredes 7-én délben Bethlen őrnaggyal megvizsgálta a földterületi viszonyokat, és ez utóbbi tanácsára a piski híd mögött levő erdőben foglalt állást, hol meg tüzéségét is elrejtette az ellenség szeméi elől és azt igen előnyösen használhatta. A gyalogság és lovasság

egyaránt fődözve volt és az épen olvadásnak indult Sztrigy nagy jégtorlaszai minden kétséget eloszlattak az iránt, hogy a folyót akár áthidalni, akár átúsztatni lehessen. Kemény a 11. honvédszászlóalj, egy svadron Mátyás-huszárt és 10 ágyút a Sztrigy bal partján fölállított. Febr. 8-án a császáriak erős előőrsé nyomult a híd felé és megtámadta Keményt. Ez futárt küldött Bemhez, azt izentetvén, hogy a túlnyomó erő ellen nem fogja magát sokáig védhetni. Bem tábornok, ki sebláza következtében ágyban feküdt, mindjárt előhívatta Czetz alezredest és Kemény jelentését mutatva e történelmi nevezetességű szavakat mondta neki: „Menjen és tegye meg, amit tehet; ha a híd elveszett, Erdély is odavan.” Czetz nagyon megértette e szavak fájdalmas értelmét, sietve összeszedett egy üteget s amit a lovasságból és gyalogságból hirtelen összekapkodhatott, s így azonnal Kemény segítségére indult. Ámde lovasság, gyalogság egyaránt ki volt merülve a hosszas utazás s a sok nélkülözés következtében olyannyira, hogy alig szedhetett össze többet egy zászlóaljnál és egy svadronnál. Szentandrason Czetz már azon hírt kapta, hogy az ellenség tüzéréseink ügyessége és a 11. zászlóalj hősiessége következtében meg van állítva s újra elfoglalta előbbi állomását a híddal szemközt; de meghallotta egyszersmind azt is, hogy Kemény csapatai szintén ki vannak merülve s hogy így könnyen az elnyomatástól tarthatni. Czetz eszerint lovassága es egy félüteggel állomást vőn Szentandrason s egy pár székely szakaszt 2 ágyúval Dédács felé rendelt Kemény balszárnyának védelmére. Ezenfölül kiviláglott az is, hogy a császáriak csupán erőszakos felderítést vittek véghez és hogy az oláh fölkelők a Maros jobb partjáról lecsapással fenyegetnek. Kemény csapatainak amelyek már a harmadik nap és éjjel tettek előőrsi szolgálatokat, Déváról élelmiszert és bort küldtek, s az éj minden nevezetes esemény nélkül múlt el. Minden más napra volt halasztva, amelyen el kellett dőlnie Erdély sorsának. E más nap gyönyörű tavaszi reggel alakjában föl is tűnt és már 6 órakor élénk ágyútűz költötte föl álmukból a fáradt dévai harcosokat. Czetz hamarjában megtette a szükséges elhelyezési és támadási intézkedéseket és serege zömével egész csendben vonult Piski felé, hova az utócsapatokkal Bemnek is el kellett jönnie.

A császáriak mindjárt az ütközet elején elfoglalták a híddal szemközt és a Piski fölött levő magaslatokat, fölállították rajtuk ütegeiket, úgy hogy az egész hídon inneni állomást egyszeri jól irányzott tüzeléssel megsemmisíthették, lőszerereik a fák és a házak mögött meg voltak védelmezve, központjuk a Pádról jövő postaúton állt, jobb szárnyuk lovassága egész a Maros-partig terjeszkedett ki, a Maroson túli síkságon voltak egy osztály császári lovassággal az oláh fölkelők, és minden pillanatban azzal fenyegettek, hogy átkelnek a folyón. Az ágyúzás mindkét részről élénk volt, úgyszintén a hadászcsata is a két Maros-parton. De Kemény mindennek dacára nemcsak állomásiba fészkelte be magát jobban, hanem a hídnál az ellenség szuronytámadását három ízben az ellenség nagy veszteségével verte vissza. 10 órakor sikerült a derék 11. zászlóaljnak a folyón történt átkelés által, mely alkalommal a katonák övig jártak a sebes, óriási jégtablákat hömpölygető folyóban, legyőzhetetlen szuronycsatájuk közben a Szebennél elrabort két ágyút visszavenni és a császári tirailleurokat a vámházból kiverni. De e támadás kimerítette aztán Kemény erejét is, a 11. és 55. zászlóaljból többszáz hulla feküdt a híd környékén. Egyszersmind az ellenséges központ is rohammal közelgett lefelé és egyszerre elfoglalta a 11. zászlóalj által elhagyott hidat és a vámházat. E kritikus pillanatban Kemény nem tudott magán másképp segíteni, mint hogy azon, a háborúk történetében ismeretlen és a taktikai ismerethiányáról tanúskodó tényt követte el, hogy a Mátyás-huszárok svadronját küldte a hidat megszállva tartó ellenség ellen. E támadást természetesen visszaverte az ellenség puska és kartácstüzével, amely emellett még sok derék huszárnak, köztük a lovagias Horváth kapitánynak is életébe került. Még

más zavarba is hozták Keményt az osztrákok. Midőn ugyanis a híd közepén a honvédekkel vegyülve és a kartácsládák előtt látták magukat, tüstént kitűzték a fehér zászlót, fraternizálni kezdtek a honvédekkel, mint kik megadják magukat, e barátságos ölekezés között azonban honvédtisztjeink közül többet foglyul ejtettek. Kemény lovát is elvették és éppen el akarták vezetni, midőn Czetz alezredes a zűrzavar közepette a hídra ért. A Máriássy-féle tirailleurok zászlóalját a balszárnyon már jóval előbb elküldötte Kemény védelmére és így nem csekély bámulattal látta a hídnál a nagy zavart, melyet még növelt az is, hogy mind a császáriaknak, mind a Máriássy-féle zászlóaljnak egyforma fehér szíjzatú fegyverzete volt. Egynehány közkatonára a lengyel zászlóaljából már Czetz is körülfogta és azt követelte tőle, hogy adja át kardját. Erre ő megfordította lovát s Máriássynak és a tüzérségnek tüzet parancsolt. A hídon erre iszonyú kéztusa fejlődött ki, a szurony és golyó minden irányban halált szórva ugyancsak működött, az ágyúkat újra és pedig sokkal előnyösebben elhelyezték és ez intézkedés által egyaránt növelték az ellenség ijedelmét és veszteségét. A Bianchi-ezredből egy zászlóalj majdnem minden tisztjét elvesztette és most a Máriássy dühösen haladt előre. E pillanatban Bem is megérkezett, a 11. és 55. zászlóalj, kik ez idő alatt megint összeszedték magukat, ismét átküldte a folyón és megrohantatta velük a magaslatokat, míg a Mátyás-huszárok és a bihari őrség sebes vágatva űzték le a hídról az ellenséget a síkságra; a Würtemberg-huszárok és a székely zászlóalj, mely az ellenséges jobb szárny ellen működött, ott kelt át a Sztrigyen, ahol az a Marosba ömlik. A császáriak folytonos harc között minden ponton visszavonultak. A Maros partjától a Piski mögött levő dombokig és túl az erdőségig egy egész nagy ütközet folyt. Bem utoljára tüzérségét is átszállította a hídon, és szokott modorában alkalmazta a kivívott sikert. Az ellenség lassankint kezdett engedni Pád felé: Bem gyalogsága hegyen-völgyön keresztül utána iramlott. A Würtemberg-huszárok fényes támadást intéztek és visszavetették az ellenséges vértéseket. A Mátyás-huszárok is megtámadták a velük szemközt levő ellenséges lovasságot, mely alkalommal azonban, miután a közből eső helyen egy árokban vadászok voltak elbújva, az előnyomulásnál élénk tüzelés fogadta őket. E körülmény visszafordulni kényszerítvén őket s innen a Sztrigy felé futottak. A bihari lovasságot is oly zavarba hozta az az egynehány ágyúlövés, hogy még azt sem várták be, míg a huszárok megfordulnak, már is visszanyargaltak a hídon. Az 55. zászlóalj fönn a hegyekben ellődözte lőkészletét és Bem előnyomulásának gyorsasága mellett lehetetlen volt egy másik alakulattal meg idejekorán fölváltani, s így történt, hogy midőn meglátta eltárgulni a lovasságot, szintén megfordult. Példájukat a Máriássy-zászlóalj és a többi csatában résztvevő csapat is követte. Bem sajnálkozva vette észre, hogy a megnyert csata ismét elveszett és szenvedélyessége szokatlan mérvben föltámadt. Semmi áron sem akart visszamenni a hídon, utóbb azonban őt is magával sodorta az áramlat. A derék Würtemberg-huszárok hősiessége volt ahhoz szükséges, hogy az osztrákok gyors üldözése mellett tüzérségünk megmeneküljön. Bem hadserege föl volt bomolva, s nem volt emberi szó, mely e szabálytalan tömegből újra hasznavehető alakot tudott volna képezni. Az ellenség a nyakunkon ült, több ágyúkat lefegyverezte, a csatamezőn tömérdek halott és sebesült feküdt növelve az általános rémületet. A Déva felé futás vágya a bihariak példája után oly ragadós lett, hogy sem kérés, sem fenyegetés, sem tényleges közbelépés nem volt képes megállítani a futamodókat. Ekkor mondta Bem Czetznek ez emlékezetes szavakat: „Vagy visszaveszem a hidat, vagy meghalok.” Czetz teljességgel átérezte e szavak nagy jelentőségét és kérte a tábornokot, hagyja békével a futókat. Czetz ugyanis már előre elkészülvén ez esetre, a Szemeria és Dédács közt fekvő halomsort jelölte ki gyülekezőhelyül, honnan az egész útnak és a síkságnak ura volt a sereg. Szerencsére a két székely szakasz, amely az éjt Dédácson töltötte és az ütközet alatt az oláh fölkelőkkel viaskodott,

szép sorban ott állott a dombsor alatt, és Czetz alezredes elfogatta velük a rendetlenül futó gyalogságot, Bethlen őrnaggyal a Württemberg huszárokból az egész dombsor hosszában kordont húzatott, amelyen halálbüntetés alatt tiltva volt keresztül menni.

E rendszabály alkalmazása által félóránál rövidebb idő alatt újra voltak alakítva a zászlóaljok és nemsokára helyre volt állítva a csatarend két részben, az út jobb és bal felén, a Mátyás-huszárok a központon, a Württemberg-huszárok a bal-, s a bihariak a jobbszárny mögött ismét helyükön voltak. Eközben Bem is igen előnyösen felállította ütegeit, az úton és az útszéli dombokon. A császáriak eszerint rendetlenül szétszórt tömeg helyett egy igen tekintélyes csapatot láttak maguk előtt jó rendben és előnyösen elhelyezve. Elkéseredve újból megkezdették tehát a harcot és iszonyú tüzelést vittek véghez, miközben seregeink jobbszárnyát megkerülni igyekeztek. Bem azonban e szándékukat észre vévén, a jobbszárnyat a torontáli zászlóaljjal megerősítette. Az ellenség ágyúzására csak hosszabb szünetek után válaszolt itt-ott, ahol minden lövés biztosan talált, mert a közeledő alkony már homályba kezdte burkolni az egyes tárgyakat. Eközben a császáriak lőkészletük legnagyobb részét elpazarolták és mégis éppen e heves ágyúzás által akarták csapatainkat helyükből kimozdítani; ezek azonban Bem saját parancsnoksága és Hrabovszky óvatos vezetése mellett mind több tért kezdtek nyerni, míg a jobbszárny Dobay vezetése alatt lassankint szintén előnyomulva az ellenséges csapatokat visszaszorította. Midőn a heves tüzelés után az ágyúk egyszerre elnémultak, bebizonyosodott, hogy az osztrákok ellődözték puszkaporukat. E pillanatban Bem minden oldalról szuronytámadást intézett az ellenség ellen, kit rövid idei csata után visszavetettek és a hídon visszakergettek, miután jelentékeny számú holtat és sebesültet hagytak hátra a Sztrigy innenső partján. Csupán a vámházban levágtak egy egész szakaszt, egy másik a hegyek közt keresett menedéket. Bem minden pihenés nélkül üldözte az ellenségét Pádon keresztül Szászváros felé. Az éjszaka beálltával azonban abba kellett hagynia az üldözést. A pádi házak nagyjából osztrák halottakkal és sebesültekkel voltak tele. Ebből következtethetni, hogy az ellenség vesztesége mintegy 2000 ember lehetett, a lefegyverzett és elveszett ágyúkon és azon egynehány száz foglyon kívül, kik közt több tiszt és a derék lovasezredes, Losenau is volt. Mi körülbelül 5–700 embert veszítettünk. De Bem ismét meggyökerezte lábát Erdélyben, és az e győzelmet kísérő erkölcsi benyomás jótékony hatása alatt ismét valószínű volt Erdély visszafoglalása.

Bem feladata a Pískinél nyert győzelem után az volt, hogy azt minél sikeresebben fölhasználja, azaz, ne engedjen a császári seregeknek ennyi időt, hogy Szászvárosban megerősödhesse, és a gyulaféhvári erődre támaszkodva új csatát kísérthessenek. Mert ez esetben Bem, ha más okból nem is, de a lőszerhiány miatt bizonyosan megveretett volna és még ezenfölül hadműködési alapját Nagyvárad és Aradig is elvesztette volna. Azon kellett tehát törekednie, hogy előbbeni hadműveleti alapját, Marosvásárhelyt és a Székelyföldet újra megközelíteni, és innen új csapatokkal és lőszerekkel bőven ellátva Szeben felé indulni a főcsapás megtétele végett. Egy szóval, rá nézve életföltétel volt, hogy a Küküllő-vonalat előbb elérje, mint a császáriak. Legközelebbi célja tehát Medgyes volt, a nagy Küküllő völgyében, melyhez elérnie kellett, és mely Marosvásárhely és a Székelyföld között körülbelül a középpontot képezi. Ily értelemben tette meg Bem a szükséges intézkedéseket.

10-én kora reggel már elérte Bem Szászvárost, honnan a császáriak éjfél tájban kivonultak, miután egynehány házat betegekkal és sebesültekkel tökéletesen megraktak. Bem csapataival itt időzött délig, 12 óra után pedig tovább indult Szászsebes felé. Már este volt, midőn előcsapatai Siboton túl ellenséges lovasságra bukkantak, miből kitűnt, hogy a császáriak Szászsebest már

megszállották s előőrseiket kiállították. Ezeket Bem előcsapatai rögtön megtámadták s a Szászsebesre vivő postaút melletti erdőbe visszaszorították épen ott, a hol a gyulafehérvári út a szászsebesitől elválik. Egy zászlóaljnyi gyalogság néhány ágyúval és egy csapat lovassággal a sötétben azonnal táborot ütött; Bem többi seregei pedig egész csendben Alvinc felé húzódtak. Esti 10 órakor előcsapatunk ismét az ellenségre bukkantak ez utóbbi helységeknél. Bem tehát jól számított; a császáriak azt akarták, hogy Szászsebesig előre nyomuljon s ott csataképpen várták, miközben seregeinek balszárnyát Alvinc felől szándékoztak megkerülni. Legalább azt lehet következtetni abból, hogy Stutterheim dandárját Alvincre küldték. Különben, akárhogy álljon is a dolog, ennyi bizonyos, hogy Bem Alvincet jelölte ki éjjeli szállásul és Czetz vezérőrnagy, ki a központbeli előcsapatokat vezette, azonnal ostromoltatni kezdé a helységet a Máriássy-féle és a 11. honvédzászlóalj által. A császáriak természetesen itt várták Bemet legkevésbé, s ennek folytán a legnagyobb rendetlenségben futottak Gyulafehérvár felé, és csak lábaik gyorsaságának s azon körülménynek tulajdoníthaták megmenekülésüket, hogy a mieink kevésbé ismerték a földterületi viszonyokat, különben egész dandárjuk foglyul esett volna az összes ágyúkkal együtt. Bem még az éjfél utáni időkben is a földterületet vizsgálta és kiválasztotta ágyúi és gyalogsága számára a kedvező pozíciót, melyből Gyulafehérvár és Szászsebes felé egyaránt hatásosan működhessék. A csapatok legnagyobb részben a szabad ég alatt táboroztak. 11-én reggel Bem egész hadseregét csatarendbe állította Szászsebes ellen Lomkerék és Sebesan között, hogy a netalán ez oldalról intézhető támadást fölfoghassa. A nehézkes vonat azonban a tartalék lökészet, a poggyászok, sebesültek és betegek az előcsapatok földözete alatt, melyek most az utócsapatok szerepét vállalták magukra, Várdgyán, Limbán és Csügeden át Girbó felé haladt. A sereg ez úton követte volna őket. Látszik tehát, hogy Bem egy ellenséges erőd és egy ellenséges hadtest között mértföldnyi távolságra úttalan erdős bokros területen, téli időben, gonosz érzelmű oláh leskelődöktől körülvéve akart áthatolni, csakhogy minél hamarabb elérhesse a Küküllő-völgyét. Ez bátor és zseniális gondolat volt, melyet kitartással vitt keresztül s az eredmény megmutatta, hogy Bem helyzetében ez volt az egyedül üdvös út. Mert a Csügeden, Bervén, Tóháton, Veresegyházán, Szászcsanádon és Holdvilágon keresztül vezető út a legegyszerűbb és legrövidebb Szászvárostól a Küküllő-völgybe és majdnem oly rövid idő alatt érhet az ember Nagyselysre, vagy Asszonyfalvára, mint ameddig egy más csapat Sebenbe ér s ép ez okból előbb érte el Medgyest, mint az utóbbi. Csakhogy ez kényelmes járt úton, emez járatlan hegyek közt utazik. Vert ellenség és kitartó vezetővel bíró győzelmes hadsereg kell tehát hozzá, hogy a kettő közötti egyensúly helyreállíttassék és a fönnebb mondottak bebizonyuljanak. Bem és a császáriak közt ez valójában így történt. Különben Bem azon hitben élt, hogy Csüged és környékéig nem terjed ki a Gyulafehérvári erőd ereje, habár ez valójában nem volt így. Bem hadserege mászva jutott keresztül a Limba és Csüged közti meredeken s egy napi munkába került, míg csak az ágyúkat föl tudták vonszolni. Husz ökör alig volt képes a csúszós hegyoldalon egy ágyút fölvonszolni, a poggyászos szekerek nagy része megrekedt és az ígás barmok teljesen ki voltak merülve.

A lovak megtagadták a szolgálatot, s ezeket is a honvédeknek kellett pótolniuk, egy szóval, valóságos nyomorúság volt a győzelmes sereget ily nagy zavarban, rendetlenségben és ily kétségbeesett helyzetben látni. A császáriak Gyulafehérvár sáncái mögül nyugodtan nézték a magyar sereg emez evickélését és még sem merték egy tizennyolc fontos elsütésével növelni, gyógyíthatatlanná tenni e zavart! Ez ismét egyike azon kimagyarázhatatlan tényeknek, melyek e hadjáratban oly gyakran előfordultak; tán még a piski rémület utóhatása volt e vakság, ki tudná megmondani! Annyi bizonyos, hogy Bem hadserege nagyon lekötve érezte magát e lovagias

szolgálatért, Bem maga is így vélekedett s midőn a derék sereg elérte a magaslatokat, így szólt: „Ha ezt tudom (hogy tudniillik még az ágyúk horderejének körén belül visz el utunk,) nem mertem volna belekapni.” Még ugyanaz nap szerencsésen elérte Bervót, hova másnap reggelig csapatai is megérkeztek szétszórva. 12. órányi pihenési időt kellett nekik adnia, mivel már végleg ki voltak merülve. Bem e napot arra használta föl, hogy Erdély érdekében megtette a kellő intézkedéseket; Kolozsvárra, Besztercére, Marosvásárhelyre és a Székelyföldre futárokat küldött, kik győzelmét hirdették mindenfelé. Ugyanekkor kinevezte Czetz vezérőrnagyot is ezredessé, többeket előléptetett és jutalmakat ígért. 13-án Kemény alezredes zászlóalja nagyon összeolvadt egy osztály Mátyás-huszár, az összes poggyász és valamennyi beteg és sebesülten elküldette Bessenyőn, Túrón és Balázsfalván keresztül, s innen tovább Tordán és Kolozsvár felé küldötte. Ő maga a sereggel Szászcsanádra ment, hol meghált, s másnap reggel, 14-én Holdvilágon, Asszonyfalván Kis Kapuson keresztül egyúttal Medgyesre ment, úgy hogy csapatai már 15-én megérkeztek e városba.

A cél el volt érve, Bem ismét ura volt a Küküllő-vonalnak és kezében volt természetes hadműveletének kulcsa. Medgyesen már várakozott rá Zsurmay őrnagy a Vilmos- huszárokkal, a Kresz-vértések osztályával s egynehány igen jól fegyverzett és szépen fölszerelt szatmári önkéntes szakasz. Zsurmay őrnagy ugyanis, mint fönnebb említők, Vízaknánál elszakadt Bemtől és azóta változó szerencsével küzdött Heydte ellen. Majd ő kergette ki Heydtét, majd meg az őt Medgyesről és Ebesfalvárói, míg végre a nagy székely mozgalom határozottan biztosította Zsurmayt Medgyes birtokában.

Kiss Sándor alezredesnek sikerült ugyanis Székelyföldre történt bevonulása után a második székelyzászlóalj és a székely-huszárok segítségével a dolgok valódi helyzete felől fölvilágosítani az ottani lakosságot és őket a Bemhez való csatlakozásra indítani. Febr. 12-én három jó l fegyverzett zászlóalj, három zászlóalj dzsidás, egy szakasz huszárral és hat ágyúval elfoglalta Segesvárt és ez erős állomáson annak hosszabb megvédésére megtette a szükséges előkészületeket. Ezenkívül Gál Ernő ezredes társaságában szervezte az összes székelyföldi nemzetőrséget és az újoncozást oly kitartással folytatta, hogy csapatai napról napra szaporodtak. Alig ért Bem Medgyesre, már három rendesen szervezett székelyzászlóalj, mindannyian fiatal derék fickók, és a 12. honvédszászlóalj, mely a háromszéki ütközetek alkalmából halhatatlan nevet szerzett magának, csatlakozott seregéhez erősítésül egy svadron Mátyás-huszárral. A magyar táborban örvendetes mozgalom uralkodott, az ősz hadvezér, kiről már azt hitték, hogy elveszett, újra, diadalmasan járt köztük és sokkal erősebb volt, mint valaha. Biztosított bennünket legforróbb vágyunk leendő betöltése, Szeben elfoglalásáról s az országnak a szászok és a császáriaktól való megszabadításáról. Annyi szenvedett fáradalom után bekövetkeztek végre a nyugalom napjai, s ez megérdemlett jutalom volt.

Déliab

Ballai László: Bem apó Erdélyországban

– részlet –

III.

Legott Bem tábornok érkezésének hírére nagy sürgés-forgás támadt az osztrákok erdélyországi fellegrárában, Nagyszebenben is. A szász nemzetörség naponta kétszer is végigmasírozott a városon, alaposan begyakorolva a „jobbra átot” meg a „balra átot”. A patríciusok, megfedekezve arról, hogy ők bizony milyen nemes polgárok, most izgatottan tárgyalták a híreket a piactéren a városon kívülről érkezett vigécekkel meg kofákkal. Rég nem tettek annyi fogadalmat a templomban, mint mostanában, így hát a lelkészek és az egyháziak – ez időtt a város legboldogabb polgárai – egyre elégedettebben dörzsölhették a markukat esténként, amikor kasszát csináltak. Végül a szász bíró a főhadparancsnokságra sietett eligazításért, de bizony a parancsnoki szobában nem talált mást, mint egy vezérkari őrnagyot, aki Erdélyország falon függő haditérkéjét tanulmányozta elmélyülten, és figyelemre sem méltatta. A térkép mellett ott díszelgett Ferenc József császár nehéz, cirádákkal ékesített aranyrámába foglalt arcmása. A bíró igen figyelmesen végignézte az uralkodó festett figuráját. A piros selyemövét, a ropogó fehér egyenruháját, az arany gombjait, a gyémánt kitüntetését, a magas aranygallérját, a puha, határozatlan állát, amelyet még nem bántott a borotva, a tompa tekintetét – amely inkább vallott postamesteri, mintsem uralkodói képességekről – és a vékonyszálú haját, amelyet mintha éppen most fésült volna meg az édesanyja.

„Ej, de hát ez csak egy kamasz” – mormogta végül fejét csóválva a bíró. – Akkor hát ki uralkodik a birodalomban?”

– Mit mond ön? – kérdezte a térképből felpillantva az őrnagy.

– Csak annyit mondtam, hogy egy kanvasz – vagyis mint azt az őrnagy úr jól érti – egy vászon milyen jól megmutathatja, hogy ki uralkodik a birodalomban.

– Az osztrák festők, bíró úr, nem csak a puszta forma, de a belső mélységek ábrázolásmódjában is elérték a tökéletességet.

– Vagyis a lélek mélységeiben.

– Szavamra, én is épp ezt mondtam, bíró úr. Azonkívül az osztrák hadsereg katonái – az uralkodó kegyéből magasan képzett parancsnokaiknak köszönhetően – szintúgy tökélyre fejlesztették a hadi tudományukat.

– Hogyhogy azonkívül, őrnagy úr? Hát a bátorság nem a lélek mélységeiből nyer tápot?

– Hát már hogyné. Én is ezt mondom. Innen táplálkozik az osztrák katonák – itt az őrnagy meghajolt a császár arcképe előtt – a császár katonáinak legendás bátorsága, amellyel elsöprik

mindazokat, akik...

Berobbant az ajtó. Az osztrák főhadparancsnok rontott feldúltan az irodába. A vállán lévő medvebőrt mérgében úgy a földhöz vágta, hogy még azok a porszemek is felszálltak a padló repedéseiből, amelyek eddig a legalaposabb söprést, felmosást és fényesítést is átvészelték.

– Puchner Antal báró úr! – hajlongott a bíró.

– Altábornagy úr – mondta az őrnagy tisztelegve.

– De szép medvebőr. Én háromszor mentem medvére. Az első alkalommal tulajdonképpen vaddisznót hajtott a társaság, amikor egyszer csak izgatottan azt mondja a jegyző, hogy nem messze a cserényben két medve is van. Nosza, ráfordultak a hajtók, odaszaladtak az elállók, csaholtak veszettül az ebek, aztán a végén a két medve helyett mit találtunk? Bizony csak egy kicsi egérkét. Másodjára...

– Kíméljen meg a történeteitől, bíró úr – szakította félbe Puchner, azzal a bíró kezébe nyomott egy hirdetményt. – Ezt olvassák, uraim!

Az őrnagy, hogy eleget tehessen a felszólításnak, közelebb húzódott a bíróhoz, de gondosan ügyelt rá, nehogy hozzá érjen az egyenruhája. A papíron ez állt:

„A felső erdélyi hadsereg fővezérétől

Az erdélyi főhadseregnek korlátlan teljeshatalommal főkormányzatára meghívatván, első kötelességemnek tartom Erdély és a körülfekvő vármegyék lakosainak a kormány eltökélt szándékát tudtára adni.

Minden lakos nemzetiségre, vallásra és rangra való tekintet nélkül egyenlő, és minden hivatal viselésére ugyanazon jogai vannak, ha az államnak becsületesen s hűségesen szolgálnak, és a szükséges képességgel bírnak.

Azok, akik az ország függetlenségének és jogainak védelmezésére hivatva vannak, bármely származásúak is, a legfőbb hivatali polcokra juthatnak, ha vitézségük és szükséges ismereteik bizonyosságait adandják. Azokról, kik a szolgálatban egészségüket veszítik, az állam éltük fogytáig gondoskodik, a harc mezején elhaltak özvegyei és gyermekei pedig az ország oltalma alá vétetnek, és gondoskodnak róluk.

Jóllehet, a magyar nyelv az országgyűlés nyelvének vétetett fel, minden más népek nemzetségüket megtartják, és a maguk belső ügyeiben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvükkel élhetnek. Valamennyi vallás követői a kormány által ugyanazon oltalomban részesülnek.

Ha talán valaki ezen az ország kormányától biztosított jogokban megsértetnék, azonnal forduljon hozzám, és rögtön igazságot fog nyerni.

Erdélynek és a körülfekvő vármegyéknek minden lelkészei ezen hirdetményt templomaikban több napokon át felolvasni tartoznak.

Nagyvárad December 6-kán 1848.

- Hallatlan! – püffögött Puchner.
- Szavamra, én is épp ezt akartam mondani – hajolt meg a parancsnoka előtt az őrnagy. – Hallatlan!
- Hát ki itt a fővezér? Hát ki adhat itt ki rajtam kívül bármilyen rendeletet? Természetesen az uralkodó nevében – azzal Puchner főt hajtott az arcmásnak.
- Ajaj, hiába küldtük ki a hamis *Közlönyt* a Székelyföldre Kossuth halálhírével – sopánkodott a bíró. – Pedig mennyibe került.
- Micsoda botrány, hogy minden lakos nemzetiségre, vallásra és rangra való tekintet nélkül egyenlő legyen!
- Hát ilyen a magyar alkotmány.
- Hát egy rendes alkotmányban nincsenek olyan pimaszságok, hogy bármely származásúak a legfőbb hivatali polcokra juthatnak, azazhogy az ügyek menetébe őfelségén kívül beleszólhasson bárki is. Továbbá, hogy mindenfajta népek a saját nyelvükön intézhetik az ügyeiket, meg hogy minden vallás követőit egyazon oltalomban részesíti az állam!
- Botrány, kravall! – méltatlankodott az őrnagy is.
- Nem hiába törölte el ezt az egész szemetet egy tollvonással az uralkodó – fűzte hozzá a bíró, és ő is meghajolt az arcmás előtt.
- De mintha el sem törölte volna, és mintha nem lenne kötelessége minden magyarnak az osztrák császárt szolgálnia, mert ő a magyar király, jön ez a hogyishívják, ez a Bem, és a magyar állam nevében ad ki rendeleteket.
- Van, aki úgy gondolja, hogy Ferenc József – a bíró itt fejet hajtott az arcmás előtt – csak akkor foglalhatja el a magyar trónt, ha az országgyűlés megválasztotta.
- De ha egyszer a király feloszlatta az országgyűlést,akkor nincs országgyűlés. Világos?
- Világos. De mégis csak van magyar országgyűlés is és kormány is.
- De nem törvényes.
- Mégis sok olyan magyar van, aki – nem úgy, mint ön – úgy tartja, hogy Ferenc József törvénytelenül ül a magyar trónon, és hogy ki kell vívni az ország szabadságát. És ezeknek a magyaroknak a kezében fegyver van.
- Hiába, ha a mi hős Urban alezredesünk bátran nekimehet a sokszoros túlerőben lévő magyar nemzetőröknek, és azok az első ágyúlövéseire úgy elszaladnak, mint a nyúl – vetette közbe az őrnagy. – Amint az történt Kolozsvárt és Désnél. A lázadók mindkét csatában túlerőben voltak, különösen Désnél.
- Olvastam a jelentéseket, de döntő ütközetnek egyiket sem nevezném – vitatkozott Puchner.
- Pedig könnyen döntő jelentőségűvé válhat, amennyiben az összes lázadó magyar harci szellemére kihat. Mert mi is történt? Urban erőteljes előrenyomulására Kolozsvárt harc nélkül

feladta az ellenség. A Magyarországról érkezett erősítés pedig hanyatt-homlok rohant haza. A lázadók többi bandáját igen csak elkedvetleníti, hogy a könnyű préda helyett véres harcokra kell számítaniuk.

– Háromszék azonban tartja magát, ezért Wardener csapataiból oda kellett irányítanom egy dandárt Gedeon megsegítésére.

– Haditervünk azonban szilárd, altábornagy úr. Ha megengedi.

Az őrnagy a falitérképhez lépett. Puchner kézlegyintéssel jelezte, hogy beszélhet.

– Csak rekvirálások ne legyenek Nagyszebenben – jegyezte meg a bíró.

– Haditervünk kulcsa az, hogy Wardener tábornok a csucsai szoroson keresztül az ott állomásozó lázadó csapatokat elsöpörve Nagyvárad felé törjön, és a várost elfoglalja – magyarázta az őrnagy, a térképen magabiztos mozdulatokkal mutatva a tervezett csapatmozdulatok irányait. – Közben, hogy a tábornok manőveréről elterelje a lázadók figyelmét, a jobbszárnyon Urban alezredes erőteljes támadást színlel, balszárnyán pedig Avram Iancu népfelkelői támogatják csapatait. Jablonszky ezredes tartalék dandárja Désnél elterelő hadműveletekkel leköti a vele szemben álló magyar dandárt, majd miután megtörtént a csucsai áttörés, megsemmisíti azt.

Az őrnagy meghajolt, mint egy színész a sikeres premier után, majd ellépett a térképtől, mintha várná, hogy visszatapsolják.

– Mindez szép, őrnagy úr, csak hogy ezzel a kiáltvánnyal épp most mutatta ki mindenre elszántságát ez a zsoldos, ez az erdélyi „honvéd” főparancsnok – szólta Puchner.

– Nem hinném, hogy a legjobb szakértelemmel és az ön személyes útmutatásával kidolgozott haditervünket felborítaná egy idekóborolt lengyel kalandor – válaszolt fölényes mosollyal az őrnagy. Ennek a lázadó csürhének hiába áll az élére, amely ha csak meglátja Urbant, már illaberek, nádak, erek, sehol sincs!

– Nem tudom, hogy Bem milyen hatással lesz a magyar seregekre. A lengyelek Napóleon alatt is a végsőkig elszántan harcoltak.

– Napóleon is elbukott. Őfelsége az osztrák császár és szövetségesei térdre kényszerítették.

– Ezt mifelénk úgy mondják, hogy láttunk mi már karón varjút – vetette közbe a bíró.

– Napóleon legyőzéséhez egész Európa háborús szövetségére, milliónyi katonára és csaknem húsz évre volt szükség – mondta Puchner.

– Tábornok úr, mi katonák vagyunk – szólta az őrnagy sugárzó arccal. – Lételemünk a harc. Minél tovább tart, annál jobban kibontakoztathatjuk képességeinket.

– No csak ne tartson olyan sokáig, mert akkor csökkenni fog a kereskedelmi forgalom Erdélyben, és adót is kevesebbet tudunk fizetni, amiből pedig fenntartják őfelsége hadseregét – aggódalmaskodott a bíró. – Tehát mindenki akkor jár a legjobban, ha a mielőbbi dicsőség kivívásában kamatoztatják képességeiket a tisztelt urak.

– Őrnagy úr, én még harcoltam Napóleon ellen.

– Igen uram, végtelenül tisztellem is önt ezért. Haditetteiről legendákat mesélnek.

Hősiességéért megkapta a Mária Terézia rend lovagkeresztjét, és 1814-ben őrnaggyá léptették elő. Ön a tapasztalatával, haditudományával nem egy lázadó csordát, de Európa bármely hadseregét le

tudná győzni.

– Talán igen, őrnagy úr. De ön nem tudja, mi az a forradalmi hadsereg. Annak a katonái egyik nap úgy futnak előlünk, mint a nyúl, a következő nap pedig úgy törnek ellenünk, mint a vérmedvék. Mit tenne ön, ha csak egy vérmedvével is szembetalálná magát, nem pedig egy egész falkával.

– Célzott lövéssel leteríteném.

– És ha lesből rontana önre, és hiába sütötte rá a puskáját, még mindig dühödten támadná? – kérdezte Puchner.

– Kirántanám a kardomat, és lekaszabolnám – felelte kardjának markolatára csapva az őrnagy.

Ám csodák csodája, ekkor a ledobott medvebőr megelevenedett, négy lábra állt, egy darab ideig himbálta magát jobbra-balra, majd fenyegetően felágaskodott. Az őrnagy sebtiben a bíró háta mögé bújt.

– Hallja az úr, húzza már ki a fringáját, és uccu neki a medvének! – kiáltotta a bíró.

– Tudja, bíró úr, ma éppen... éppen nem fenték meg a kardomat – hebegte az őrnagy.

– Nem fenték meg? Az hogy lehet?

– Szabadnapos a tisztiszolgám.

– Szabadnapos? Éppen háború idején? Nono.

Azzal a bíró termetét meghazudtoló fürgeséggel elugrott az őrnagy elől, aki most szemtől-szembe találta magát a medvével. A rém ekkor felborzolta a szőrét, kitérte a száját, csapkodni kezdett a mancsaival és vérfagyasztó bömbölést hallatott. Az őrnagy ijedtében remegni kezdett, mint a nyárfalevél, majd a homlokán vastag cseppekben kiütött a verejték. Ekkor a remegése abbamaradt. Elnyílt száján át tompa hörgést hallatott, és rettegésében annyira megdermedt, hogy nem csak a kardját nem húzhatta ki, de még a bíró háta mögé sem tudott visszabújni. A dúvad figurája fogait csattogtatva közeledett az őrnagyhoz, aki felsikoltott, azonban mielőtt a borzalmas, félarasznyi agyarak átharapták volna a torkát, a medvebőr üresen aláhullott.

Csönd lett.

– Tehát mit tenne ön, őrnagy úr, ha csak egy vérmedvével is szembetalálná magát? – kérdezte könnyörtelenül Puchner.

– Nem tudom biztosan, uram – hebegte halálsápadtan az őrnagy.

– Nem tudja biztosan – szögezte le Puchner. – Nos hát, ha megfelelő vezér áll az élére, a forradalmi sereg elleni harcban is állandóan ezzel az érzéssel kell szembesülnie főparancsnokságunknak, hogy nem tudhatja biztosan, helyesek voltak-e az intézkedései, vagy egy fabatkát sem érnek, mert kipróbált csapatai szertefutnak az ellenség első rohamától, vagy a támadás onnan éri, ahonnan azt semmilyen katonai akadémián kiképzett császári tiszt nem vezényelné, vagy olyan sebességgel, amelyre gondolni sem merne.

– És ön szerint ez a lengyel hogyishívják, Bem, ilyen vezér? – aggodalmaskodott a bíró.

– A forradalom olyan óriásokat teremhet egyik pillanatról a másikra, akiknek a megformálására máskor az Istennek évszázadok kellenek.

– Ön óriásoknak tartja a forradalmárokat?

– Hát Belzebub vagy a Behemót nem voltak óriások? Az óriás nem a szellem magassága, hanem a nyers erő alantassága és mindennemű tisztesség félresöpzése által emelkedhet mások fölé.

– E felemelkedést kell hát önöknek, katonáknak meggátolni.

– Meggátolni azért nehéz, mert a forradalom Behemótjai nem érik be kisebb győzelmekkel, ők a mindenség birtoklására, az egész emberiség ünneplésére vágnak, mert szakadatlanul a saját hatalmukban kívánnak gyönyörködni.

– No, hát akkor én ennek a Bem-Behemótnak a fejére kitűzők háromszáz forint vérdíjat.

– És ezt az átkozott kiáltványt fogalmaztassa át úgy, hogy az ne csak a románokra meg a szászokra, de minden magyarra nézve is fenyegető és ellenszenves legyen és terjessze mindenfelé.

– Az újabb költség lesz.

– Őrnagy úr, szóljon ki a pincérnek, hogy most már felszolgálhatja a sört – rendelkezett Puchner.

– Igen, igen – helyeselt a bíró, megsimogatva tekintélyes pocakját. – Kiszárad az ember ezekben a fűtött szobákban.

Ekkor egy csapzott parancsőrtsiszt rontott a helyiségbe. Úgy állt meg tétován körbetekintve, mint aki nem biztos abban, hogy célba ért, a lába és az idegei még azt parancsolják neki, hogy tovább, tovább. Még arra sem volt ideje, hogy megoldja a sisakszíját. Tisztelgés közben zihálva szedte a levegőt, csizmájáról és öltözetéről sárral kevert hó csöpögött a padlatra.

– Hogy mer ilyen rendezetlenül jelentkezni a főhadparancsnok úrnál? – támadt neki az őrnagy.

– Hát csak menjen ki az irodás őrnagy úr egy kis puskaport szagolni a frontra, ott lovagoljon mérföldeket az ellenség ágyúinak lőtávólán belül, majd azután hegyen-völgyön át vágatson, lovát halálra hajszolva a rábízott üzenettel és azután nézze meg a Bécsben szabatott nyalka egyenruháját – vágott vissza a parancsőrtsiszt, szemei résnyire szűkültek, és bal kezével a kardja markolatára csapott.

– Kérem, uraim! – mondta békítőleg Puchner, majd az ordonánchoz fordult. – Kapitány úr?

– Wardener tábornok üzenetét hoztam – jelentette a tiszte.

– Győzelmi hírek! – lelkesedett az őrnagy.

– No, akkor nem vezett kárba az a sok pénz, amit a magyarok lejáratására, kiáltványokra meg a sajtóra költöttünk – dörzsölte a tenyerét a bíró.

– Wardener tábornok dandárját, noha már csaknem győzelmet aratott Csucsánál, a terep előnyeit kihasználó lázadók tüzéségi és puskatüzükkel támadás közben visszaszorították – tudósított a kapitány.

– És Urban? – kérdezte meglepetten az őrnagy. – Urban nyilván oldalba kapta és szétszórta az ellenséget.

– Urban alezredest cserbenhagyták a román nemzetőrök, akik az első lövésekre szétugrottak,

így a magyaroktól és Wardener tábornok csapataitól eltávolodva kényszerült új állást foglalni.

– És Jablonszky?

– Jablonszky ezredes, miután hátráló manővereket hajtott végre az ellenséges fősereggel szemben, meglepetésszerű éjszakai támadással igyekezett megállítani a lázadóvezért.

– És megállította?

– Jablonszky ezredes személyesen állt a roham élére, de miután a Bem vezette lázadók szabályos csatarendben fogadták, a meglepetés előnye elveszett. Néhány órás tüzérségi párbaj után, a bekerítő ellenséges támadás elől vissza kellett húzódnia csapataival Désről Beszterce irányába.

– Hát Dés odaveszett? – kérdezte döbbenten Puchner.

– Igen, uram – válaszolta a parancsőrtszt.

– Wardener miért nem támogatta Jablonszkyt? – firtatta a hadi helyzetet az őrnagy.

– A tábornok úr elvesztette az összeköttetést két csapattestével – felelte a kapitány –, ezért úgy döntött, hogy Kolozsvár előtt állítja meg a lázadókat, és Rhemen ezredes vezetésével ellenük küldött egy erős oszlopot, amely Apahidán és Szamosfalván foglalt állást.

– Apahida és Szamosfalva – ismételte meg az őrnagy, azzal a térképhez sietett, és ujjával körözve megkereste rajta az említett helységeket. – Lássuk csak! Nagyon helyes – bólogatott buzgón. – Itt a terepviszonyok nekik kedveztek.

– Igen – hagyta helyben a parancsőrtszt. – De Bem olyan erőteljesen támadott a lázadókkal, hogy Rhemen ezredes kénytelen volt visszavonulni.

– Hát Kolozsvár is odaveszett? – kérdezte ingerülten Puchner.

– Rhemen ezredes visszavonulása után nem tarthatta a várost – mondta a kapitány.

– No, akkor bizony a pénz fele kárba veszett – sopánkodott a bíró.

– És Rhemen egyesült Urbannal? – kérdezte Puchner.

– Ha ezt megkísérli, csapatait a teljes megsemmisülés veszélyének tette volna ki.

– Ha Urban alakulataival megerősíti a seregét? Nem értem.

– Dandárjaink külön-külön tudtak a legsikeresebben visszavonulniaz ellenség elől.

– És Bem?

– Urban alezredes üldözésére indult.

– No, akkor bizony a pénz másik fele is kárba veszett – mérgelődött a bíró.

– Hála Isten – sóhajtott Puchner. – Tehát nem idejön Nagyszebennek.

– Itt az alkalom, hogy a hátába kerüljünk – toppantott harciasan az őrnagy.

– Bemtől az sincs biztonságban, aki a hátába kerül – figyelmeztetett a kapitány.

– Itt az alkalom, hogy megerősítsük Nagyszebenet – szögezte le Puchner. – Bíró úr, nekem erre császáromtól – itt meghajolt a kép felé – nincs felhatalmazásom, de ön, mint a polgári

hatóság feje lépéseket tehetne a Havasalföldön állomásozó orosz hadsereg parancsnoka felé, hogy küldjön segélycsapatokat az osztrák hadak támogatására.

– Mibe fog ez még nekünk kerülni! – siránkozott a bíró.

Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség

Elmondanám ezt néked. Ha nem unnád.
Múlt éjszaka – háromkor – abbahagytam
a munkát.

Le is feküdtem. Ám a gép az agyban
zörgött tovább, kattogva-zúgva nagyban,
csak forgolódtam dühösen az ágyon,
nem jött az álom.

Hívtam pedig, így és úgy, balga szókkal,
százig olvasva, s mérges altatókkal.

Az, amit írtam, lázasan meredt rám.

Izgatta szívem negyven cigarettám.

Meg más egyéb is. A fekete. Minden.

Hát fölkelek, nem bánom az egészet,
sétálgatok szobámba, le-föl, ingben,
köröttem a családi fészek,

a szájakon lágy, álombeli mézek,
s amint botorkálok itt, mint a részeg,
az ablakon kinézek.

Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarázzam?

Te ismered a házam,

s ha emlékezni tudsz a

hálószobámra, azt is tudhatod,

milyen szegényes, elhagyott

ilyenkor innen a Logodi utca,

ahol lakom.

Tárt otthonokba látsz az ablakon.

Az emberek feldöntve és vakon,

vízszintesen fekszenek,

s megforduló szemük kacsintva néz szét

ködébe csalfán csillogó eszüknek,

mert a mindennapos agyvérseggénység
borult reájuk.
Mellettük a cipőjük, a ruhájuk,
s ők a szobába zárva, mint dobozba,
melyet ébren szépítnek álmodozva,
de – mondhatom – ha így reá meredhetsz,
minden lakás olyan, akár a ketrec.
Egy keltőóra átketyeg a csöndből,
sántítva baktat, nyomban felcsörömpöl,
és az alvóra szól a
harsány riasztó: „ébredj a valóra”.
A ház is alszik, holtan és bután,
mint majd száz év után,
ha összeomlik, gyom virít alóla,
s nem sejtí senki róla,
hogy otthonunk volt-e vagy állat óla.

De fönn, barátom, ott fönn a derűs ég,
valami tiszta, fényes nagyszerűség,
reszketve és szilárdul, mint a hűség.
Az égbolt,
egészen úgy, mint hajdanában rég volt,
mint az anyám paplanja, az a kék folt,
mint a vízfesték, mely irkámra szétfolyt,
s a csillagok
lélekző lelke csöndesen ragyog
a langyos őszi
éjjelbe, mely a hideget előzi,
kimondhatatlan messze s odaát,
ők akik nézték Hannibál hadát
s most néznek engem, aki ide estem
és állok egy ablakba, Budapesten.

Én nem tudom, mi történt vélem akkor,
de úgy rémlett, egy szárny suhant felettem,
s felém hajolt az, amit eltemettem
rég, a gyerekkor.

Olyan sokáig
bámultam az égbolt gazdag csodáit,
hogy már pirkadt is keleten, s a szélben
a csillagok szikrázva, észrevétlen
meg-meglibegtek, és távolba roppant
fénycsóva lobbant,
egy mennyei kastély kapuja tárult,

körötte láng gyúlt,
valami rebbent,
oszolni kezdett a vendégsereg fent,
a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj,
künn az előcsarnok fényárban úszott,
a házigazda a lépcsőn bucsúzott,
előkelő úr, az ég óriása,
a bálterem hatalmas glóriása,
s mozgás, riadt csilingelés, csodás,
halk női suttogás,
mint amikor már vége van a bálnak,
s a kapusok kocsikért kiabálnak.

Egy csipkefátyol
látszott, amint a távol
homályból
gyémántosan aláfoly,
egy messze kéklő,
pazar belépő,
melyet magára ölt egy drága, szép nő,
és rajt egy ékkő
behintve fénnel ezt a tiszta békét,
a halovány ég túlvilági kékét,
vagy tán egy angyal, aki szűzi
szép mozdulattal csillogó fejékét
hajába tűzi,
és az álomnál csendesebben
egy arra ringó
könnyűcske hintó
mélyébe lebben,
s tovább robog kacér mosollyal ebben,
aztán amíg vad paripái futnak
a farsangosan lángoló Tejutnak,
arany konfetti-záporába sok száz
batár között, patkójuk fölsziporkáz.

Szájtátva álltam,
s a boldogságtól föl-fölkiabáltam,
az égbe bál van, minden este bál van,
és most világolt föl értelme ennek
a régi nagy titoknak, hogy a mennynek
tündérei hajnalba hazamennek
fényes körútjain a végtelennek.

Virradatig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily kopott regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogy annyi nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj,
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?

Ötven,
jaj, ötven éve – szívem visszadöbben –
halottjaim is itt-ott egyre többen –
már ötven éve tündököl fölöttem
ez a sok élő, fényes égi szomszéd,
ki látja, hogy könnyem mint morzsolom szét.
Szóval bevallom néked, megtörötten
földig hajoltam, s mindezt megköszöntem.

Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem,
s azt is tudom, hogy el kell mennem innen,
de pattanó szívem feszítve húrnak
dalolni kezdtem ekkor az azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.

Juhász Gyula: A kísértő

A sziklabarlang hűvös rejtekében,
Hol koponya, kereszt és könyv hever,
(A könyvek könyve: biblia) az éjben
Virraszt a jámbor s néz az égre fel.

Az égen csillagok és a szívében
Mély áhítat, körötte éj s magány.
Oroszlán bőg a puszta messzeségben
És földön, égen minden mély talány.

S ő várja: mikor támad a kísértő,
Ki a szívében szunnyad. Ő virraszt.
És néha érzi: gyöngül a malaszt.

És néha érzi: langy tavaszi szél jő
Virágok hímporával terhesen
S fölnéz Krisztusra a feszületen.

Juhász Gyula: Betlehemes ének

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
Ki Betlehemben született ez este
A jászol almán, kis hajléktalan,
Szelíd barmok közt, kedves bambínó,

Ó, emberek, gondoljatok ma rá:
Hogy anyja az Úr szolgáló leánya
És apja ács volt, dolgozó szegény
S az istállóban várt fődél reájuk.

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
A betlehemi kisdéd jászolára,
Amely fölött nagyobb fény tündökölt,
Mint minden várak s kastélyok fölött.

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
Ki rómaihoz, barbárhoz, zsidóhoz,
A kerek föld mindegyik gyermekéhez
Egy üzenettel jött: Szeressetek!

Ó, emberek, gondoljatok ma rá!

Ady Endre: Békesség ünnepén

Békesség most tinéktek, emberek.
Örvendezzél, derék világ,
Hangozzatok, jámbor legendák,
Zsolozsmák, bibliák, imák.
Kicsi gyertyák, lobogjatok föl,
Bóduljunk tömjénnek szagán!...
Szép dolog ez!... Így kell csinálni
Minden karácsony-éjszakán...
Hejh, szép az istenes legenda,
A csillag, a jászol, az élet,
Ki lehetne még vele húzni
Talán még néhány ezer évet...
Békesség hát néktek, emberek,
Örvendezzék a vak, a béna:
A jászol benne van a legendában
S a jászolban benne a széna...
Különben is az élet csupa vígság,
Útvesztőkből csillag vezet ki,
A pásztorok és bölcs királyok
Szinte futnak – egymást szeretni
S a betlehemi félhivatalosban
Miként egykor meg vala írva:
Mindenkit jászolánál várja
Az arany, a tömjén, a mirrha...
Örvendezzél, derék világ,
Harsogjatok, jó, égi villik,
Örvendezzél, derék világ,
Te meg vagy váltva tudniüllik.
Lobogj, kis gyertya! Meg nem árthat
Ennyi kis fény tán a világnak.
Odakint szörnyű nagy a kétség,
Odakint szörnyű a sötétség.

Odakint szörnyű vaksötétben
Sirály sikoltoz, vércse vijjog,

Bagoly huhog, kóbor eb szűkül...
Odakint valami nagy titkot
Rejteget a sötét világ,
Jó lesz mormolni szaporábban
A szent zsoltókat, bibliát.
A föld könnyektől terhesült meg
S a terhesült föld ing, remeg,
A vajudó kinnak gyümölcse
Nem lehet más, csak szörnyeteg...
Ami sóhaj, nyögés, kín, szenny volt
És rettentett a földgolyón,
Vad orkánban kitörni készül.
Világot törve, rombolón,
Évezredes tragédiának
Bosszuló vége fenyeget,
Vad éhesen, vad harcra készen
Állnak iszonyú seregek...
A Messiást nem várják immár,
Nem kell többé a Messiás,
Hazug a megváltás meséje,
Szentségtelen a szentírás,
Hazug minden, amit az ember
Évezredekkel istenné tett,
Csak egy igazság – közös jussú
S egyenlő végű – ez az: élet...
Ám ne nézz ki az éjszakába,
Örvendezzél, derék világ,
Hangozzatok, jámbor legendák,
Zsolozsmák, bibliák, imák,
Ne halljátok a föld-dübörgést,
Menjen tovább a sűrű élet,
Közelg a földi végítélet...

Addig lobogj csak, kicsi gyertya,
Harsogjatok csak, égi villik,
Örvendezzél, derék világ,
Te meg vagy váltva tudniüllik.

1

Egy könyvet olvasok az emberi bőrről, egy francia könyvet, mely az imént jelent meg Párizsban. Amíg világos mondatai mind beljebb csalogatnak a szövegbe, és élvezem szabatos okfejtését, örömet növeli az is, hogy magyar tudós írta, Török Lajos egyetemi tanár. Minek Párizst megtanítani arra, hogyan kell ápolni a bőrt? Úgy látszik, néha Athénbe is kell baglyot vinni. Bármennyire hihetetlenül hangzik, Franciaországban eddig nem volt összefogó, tudományos munka a szépségápolásról. Ezt a hiányt kitűnő tudósunk pótolta. Könyvet írt itt a Duna mellett, melyet most a Szajna partján kapkodnak.

2

Olvasás közben el-eltűnődöm, s följegyzem szeszélyes ötleteimet, úgy, amint támadnak, az avatatlan kíváncsiságával és mohó ámulatával. Hiába, a szakembereké a tudás, de a miénk, tájékozatlanoké a csodálkozás gyermeteg gyönyörűsége. Milyen felületes könnyedséggel tekintettem eddig a kezem bőrére. Elhatároztam, hogy ezután jobban fogom tisztelni. Mihelyt értesülök, hogy hányféle réteg borítja, és mi mindent művel tudomon kívül, titokban a hám, az irha, a verejtékmirigy, a hajtüsző, a faggyúmirigy, és mintegy górcsövön látom tenyerem barázdáit s ujjpárnáim ékírásszerű rajzait is, a végtelent érzem ebben a külsőségben, a felületen a mélységet, s oly félelem fog el, hogy szeretnék önmagamnak kezet csókolni. A bőr rejtélyes valami, *kőztakarónak* nevezik. De voltaképp ez egyéniségünk országhatára, mely a többi idegen lény számára jelzi, hogy eddig és ne tovább. Ha valaki odaér fülem hegyéhez, tapintóidegeim, mint az országhatáron álló éber katonák, tüstént jelentést küldenek agyvelőmnek, mint illetékes hadsereg-főparancsnokságuknak, s én hadat üzenek annak, aki ezzel a jelképes mozdulattal merényletet követett el egész testem ellen. Vajmi kevésbé ismerjük azt a gépezetet, melyet naponta használunk. Tudják-e például önök, hogy meddig él szemöldökük egy szőrszála? Mindössze három vagy öt hónapig, aztán – szegény – kihull, elpusztul, s új nő helyette. Vagy tudják-e önök, hogy mennyit nő egy nap alatt a körmünk? Egy tizedmillimétert, ennél fogva lehullott körmünk százhat-százhuszonnégy nap alatt újra kinő. Ezt is ebből az érdekes könyvből tanultam.

3

Ezenkívül azonban még sok egyebet. Elsősorban azt, hogy az emberek minden időben egyaránt hiúk voltak. Szépségükért majdnem annyit szenvedtek, s talán még többet áldoztak, mint egészségükért. Sohase nyugodtak bele a természet rendelkezésébe, változtatni igyekeztek rajta, ezer és ezer csalafinta módon küzdtek ellene. Nincs igazuk azoknak az erkölcsbíráknak, akik a „rég, romlatlan” idők egyszerűségét idézik a mai nők fejére. Egy egyiptomi papiruszon, mely a Krisztus előtti 1500. esztendőből származik, már tanácsokat lelünk arra vonatkozólag, hogyan

kell ápolni a haját, hogyan maradhat arcunk üde, hogyan kell eltüntetni a redőket stb. Az egyiptomi nők őszülő fürtjüket a fekete tehén vérével, a rák epéjével s a szamár megszenesedett patájával festették. Kleopátra medvehájjal kendőzgette magát. Alexis nevű görög költő írja, hogy egy dúsgazdag úr a meghívott vendégei fölé négy galambot eresztett, melynek mindegyikét előzőleg más-más illatszerbe mártatta, úgyhogy a fölrebbenő galambok a tollaikról lecsorranó különböző aromákkal hintették meg a társaságot. Náluk egyébként minden testrésznek megvolt a maga hagyományos illatszere. A karé és hónaljé a menta volt, az arcé és a mellé a pálmaolaj, a térdé és a nyaké a vadrepkény, a hajé a majoránnakenőcs. A római nők megpörzsölt hangyatojásokkal feketítették szemöldöküket. Messalina a fekete haja fölött szőke parókat hordott. Akadtak olyanok is, akik az érdekesség kedvéért kékre festették hajukat, arcukra éjszakánként friss kenyérbélből álarcot szorítottak, s köményvizet ittak, hogy – Ovidius tanácsa szerint – sápadtak maradjanak.

4

Csodálatos, szinte érthetetlen, hogy meddig tévedezik, botorkál, keressél az emberiség, míg megtalálja a szépség titkát, mely a könyv írója szerint nem lehet egyéb, mint az egészség. Századoknak, évezredeknek kellett elmúlni, hogy ráeszméljenek erre. Homérosz idejében még nem ismerték a szappant. A középkorban egyszerre elfelejtettek fürödni, amit a rómaiak már ugyancsak tudtak, s a hirsai szerzeteseknek – egy hátramaradt rendelet tanúsítja – mindössze kétszer volt szabad fürödniük, pünkösdkor és karácsonykor. A reneszánsz se hoz sok javulást ezen a téren. Ekkor a természettudomány már ébredzik. Boncolnak is. De a szépségápolást még mindig a varázslat köde takarja. Velencében órákig ülnek a nők a tetőtornácokon, hogy verőfényvel szőkítsék hajukat. A rokokóban fekete szépségtapaszokat ragasztanak arcukra, s a férfiak és gyermekek is hajporozzák magukat. *Tünetileg* kezelik a rútságot azzal, hogy eltakarják. Végül a francia forradalom nyitja föl a szemeket és az elméket. Azóta lehet tudományos szépségápolásról beszélni, melynek elve az, hogy ami az egészséget elősegíti, az szolgálja a szépséget is. Más út erre nincsen. Ezt csak a kuruzslók nem látják be, akiknek érdekük, hogy tovább őrizzék szemérmetlen játékukat. Az emberbőr – olvassuk – különböző vastagságú. Többnyire egy-két milliméter, de lehet négy milliméter is. A kuruzslók arcán nyilván négy milliméter vastag bőr van.

1934. szeptember 30.

Karinthy Frigyes: Moschleck-kenőcs

Az ember először észre sem veszi.

Aztán már észreveszi, de unottan átlapozza.

Aztán átlapozná ugyan, de már kezdi bosszantani a dolog: ugyan mi a csoda ez, mit mérgecsik vele az embert, mikor enélkül is annyi baja van.

Mindegyik újságban és hetilapban, kezdve a hivatalos közlönytől, a nagy bulvárd-napilapon, a finom irodalmi revü, s a közgazdasági híradón át egészen a cipőfelsőrész-készítők szaktudósítójáig ugyanazon a helyen, a napilaphírek közt és a hirdetések előtt, egy jellegzetes rajz: megtört néni, amint fájdalmasan tapogatja hol a derekát, hol a fejét, hol a gyomrát, mellette boldogságtól átszellemült, mosolygós arc, mintegy túlvilági mámorban hirdette a Megváltót, és fölötte ilyenféle felírások:

„Már csak mászni tudott, mint a csiga”

(De a Moschleck-kenőcs csodát művelt)

„Mindenki elkerülte bűzös fülfohlyása miatt”

(A Moschleck-kenőcsben nem csalódott)

„Végtagjai gumiszerűen összegémberekedtek”

(Ma csak áldani tudja a Moschleck-kenőcsöt)

„Mintha ezer fűrészes reszelt volna ízületeit”

(Egy csapásra a Moschleck-kenőcs mindent elintézett)

Végre nem bírod tovább, már csak mérgeledésből is elolvasod a kép alá szedett szöveget. Ilyenféle mondattal kezdődik:

Egy tisztviselő írja: vagy

Egy magas rangú állambivatalnok beszélt: vagy

Egy boldog unokanővér leveléből: vagy

Egy angol tábornok sürgönyei:

Ezután következik a híradás, körülbelül ilyen tartalommal: „Éveken keresztül szenvedtem elviselhetetlen idült gyomorzugásban. Végtagjaim megduzzadtak, fülcimpáimon fájdalmas csomók keletkeztek, orromon körte nagyságú hólyag fúvódott fel, ezenkívül belső reszketés és veseforróság gyötört. Már csak dobhártyámon keresztül tudtam lélegzetet venni, mert gégem és orrnyílásaim teljesen bedagadtak, illetve elfekélyesedtek. Hátgerincem hetvenkilenc szög alatt lefelé ferdült, olyannyira, hogy felső mellénygombomat csak a nadrággomblyukba tudtam bekapcsolni. Látásom teljesen elgyengült, és kellemetlenül viszkedett, tüdőszárnyaim lankadtan verdestek, beleimen fájdalmas pörsenések ütköztek ki, ízületemen sűrű lepedék és csontjaimon libabőr képződött. Ezenkívül állandóan rosszul éreztem magam. Már-már csak vánszorogni tudtam, azt is csak visszafelé és négykézláb. Barátaim kezdtek elkerülni, tulajdon családom elhagyott, ügyfeleim másra bízták üzleteiket, ismerőseim, ha megláttak, átmentek a túlsó oldalra. Csak terhére voltam önmagamnak és a társadalomnak. Végigpróbáltam mindent, kilenc kórházban és egy siralomházban voltam bentlakó, egyszer már a tetemnézőbe is kivettek. Teljes kétségbeesésben csak az öngyilkosság maradt hátra, azonkívül nagyon bosszantott is a dolog.

Ekkor egy ismerősöm megkérdezte: »Miért nem próbálkozol Moschleck-kenőccsel, mely már oly sokaknak segített?« Megfogadtam tanácsát, s azóta mintha kicseréltek volna, sőt lehet, hogy tényleg ki is cseréltek, csak nem vettem észre. Moschleck-kenőcs már rövid használat után akár külsőleg, a talpak és fejbőr alá kenve, akár belsőleg, kevés keserűvízben feloldva, csodát mível. A fájdalmaik teljesen elmúltak, arcom rózsás és mosolygó lett, fogaim megnőttek, hajam visszanyerte üde, vakító fehérségét, izmaim ruganyossá és rugóim izmossá váltak. Moschleck-kenőcs az izomrostok közt felhalmozódott üvegszilánkokat feloldja és csontvelővé alakítja át, mely által az egész szervezet táplálva és gyógyítva lesz. Mindenütt kapható. B. H. vagy V. M. vagy S. Z.»

Kétségbeesetten dobod el az újságot, a többi hírtől, sőt a folytatásos regénytől és harctéri jelentéstől is elment a kedved, ezek után semmire se vagy többé kíváncsi.

De a Moschleck-kenőcs nem hagy békén. Másnap azon kapod magad, hogy izgatottan keresed azt az oldalt, ahonnan a jellegzetes elkámpicsorodott beteg, s a meggyógyult, boldog ábrázat vigyorog feléd.

S önkínzó kéjlegéssel olvasod betűről betűre, nagy figyelemmel és odaadással, hogy ezúttal milyen szörnyű betegségből mentette meg a philadelphiai egyetemi tanárt ez a minden földi bajra balzsamként ható csoda, a Moschleck-kenőcs. Olvasod, sőt *csak* ezt olvasod, és a fogadat csikorgatod kínodban és olvasod és újra kezded és megint elolvasod és a végén már nem is olvasol mást, csak ezt, mint akit valami csendes örület szállt meg.

És lassanként rájössz, hogy nem is érdemes mást olvasni.

Hiszen nyilvánvaló, hogy a végén nem is lesz más az újságban, csak a diadalmas Moschleck-kenőcs csodatetteiről szóló legújabb híradás.

A politikai riport helyén ilyenféle közlemény megfelelő ábrával:

„*Egy magas rangú albán főminiszter írja:* Évek óta a legnagyobb nehézségekkel tudtam csak ellátni felelősségteljes hivatalomat. Acélos kormányprogramomon fájdalmas dudorok keletkeztek, célkitűzésem összezsugorodott, okfejtésem meggörbült, hivatalos kinevezéseim helyén viszkető göbök keletkeztek. Párthíveim elkerültek, választóim elhagytak, ellenzékem egyre növekedett. Már-már beadtam lemondásomat, mikor egy kormánypárti képviselő félrehívott és így szólt hozzám: »Miéit nem próbálkozik Moschleck-kenőccsel, amelyről annyit hallani?« Megfogadtam tanácsát, s azóta minden megváltozott, mindenki ünnepel, a kincstár gyarapszik, a közbizalom óriási, ellenzékem teljesen eltűnt. Mindezt a Moschleck-kenőcsnek köszönhetem, mely a közhangulatot kedvezően befolyásolja, s a tüdőt is erősíti. Moschleck-kenőcs eltünteti az izmokban felhalmozódott deficitet. . . stb. L. M.»

A harctéri tudósítás helyett egyszerű jelentés:

„*Egy hadviselő állam írja:* Hónapok óta alig tudtam mozgatni addig oly szépen fejlődő arcvonalamat. Határainon pangás keletkezett, kivitelem csökkent, behozatalomat csak a legkínosabb erőfeszítéssel tudtam megemészteni. Területeim legnagyobb részeit kellemetlen váladék borította. Túltengő hadiiparom következtében a telített piac felvevőképessége teljesen megszűnt, kereskedelmem ellankadt, gazdasági hátvédem recsegett és ropogott a csigolyákban. Szövetségeseim nem feleltek a levelekre, követeimet nem fogadták, a Népszövetség levette ügyemet a napirendről. Már-már arra gondoltam, hogy dicsőséges békét kötök, amikor egy ismerősöm, egzotikus törpeállamocska, így szólt hozzám: »Miért nem próbálkozik Moschleck-

kenőccsel, amely állítólag jót tesz?» Hallgattam a szóra, s azóta minden pompásan megy. Csapataim diadalmasan nyomulnak előre, új szövetségesek jelentkeznek. Moschleck-kenőcs biztosságot önt a szívekbe, s jótékonyan befolyásolja a nemzeti öntudatot. H. Sz.”

S végre, a szépirodalom helyén:

Egy író írja: Egy idő óta vészes téma- és ötletszegénység kínozott, alig tudtam átvánszorogni a papír felső végétől a közepéig. Jelzőim elfakultak, mondataimat gondolatvizenyő pöffentette, a dialógusok ványadtan lógtak kétoldalt. Olvasóim ásítva átlapoztak, kiadómtól nem tudtam előleget kapni, kollégáim kinevettek, a kritikusok filozófiai mélységemet kezdték dicsérni. Már-már arra gondoltam, hogy politikai pályára lépek, amikor egyik hitelezőm figyelmeztetett: »Miért nem próbálkozik Moschleck-kenőccsel, amivel már többen próbálkoztak?« Rászántam magam, s azóta minden remekül megy, mint a mellékelt ábrán látható. K. F.”

1935. november 16.

Karinthy Frigyes: Szilveszteri ólomöntésre

Hát jó, boldog újévet.

Mindenkinek mindent, amire vágyik. Kislánynak mozisínészt, mozisínésznek gazdag vállalkozót, vállalkozónak konjunktúrát, pénzt, vidám életet – esetleg fent említett kislányt, akinek a mozisínészt kívántam, így aztán rendbe jön a dolgok körforgása.

Suszternek sok lábat, kesztyűsnek kezet, borbélynak gyorsan serkedő szakállat. Jótékony adakozónak sok koldust, orvosnak beteget, betegnek orvost, civilnek barátot, katonának ellenséget. Na, mit kívánjak még? Pókhasnak rostélyost, zsebráknak kamatot. Macskának egérgét, egérgének szalonnát.

Még az emberevő bácsinak is kellene kívánni valamit, de ezen a ponton zavarban vagyok, legfeljebb magamat kívánhatnám, elég jó húsban vagyok, mégis, úgy látszik, mindennek van határa, még a jókívánságnak is.

Magamnak ?

Istenem, talán... talán egy évi haladékot. Egy évi felfüggesztését véleményeknek, ítéleteknek, elmarasztalásoknak és felmentéseknek, amikkel el akarnak intézni, meg akarnak határozni, le akarnak szögezni, rendszerbe akarnak foglalni, aktákba vezetni, skatulyába szortírozni, lebélyegezni.

Mert ezt csinálják, attól a perctől fogva, hogy a világon vagyok – ezt csinálják, évről évre és napról napra, újra meg újra és hazudni és kigyózni és ravaszkodni kell, összelapulni, kinyúlani és

levegővé válni, hogy valahogy kibújjak a skatulya hasadékán, elugorjak a lecsapódó retesz, lecsapódó aktalyukasztó elől az utolsó pillanatban. Ezt csinálják, kezdték azzal, hogy nevet adtak valakinek, akinek névre semmi szüksége nem volt, hiszen, ha azt mondta „én”, nagyon jól tudta, kire gondol. Ezt csinálják, és eleinte nem sokat törődtem vele, nevettem rajta – a társadalmat és annak törvényeit igen okos dolognak tartottam mindig, belementem szíves örömmel, hogy különféle cédulákat ragasszon rám, nehogy a ruhatárban összecseréljenek. Hogy ítélt is, ez se zavart – végre is, ez a dolga. Magam is szeretem a rendet, és ez a néhány cédula nem zavart: ölni, lopni, csalni akkor se lett volna kedvem úgyse, ha törvények nem tiltják az efféle zavarcsináló dolgokat.

Csak később, csak mostanában kezdtem el nyugtalankodni. Mióta észrevettem, hogy az emberek, külön-külön, egyénileg, valami túlságosan elharapózott nagyzási mánia fertőjében, társadalomnak képzelik magukat, és ítéleteket mondanak egymásról.

Úgy hívják finom szóval: „jellemzés”.

Benedek Marcell szép irodalomtörténeti regényében, a *Délszigetben* egy mondásomat idézi:

„Senki sem jellemezhető halála előtt.”

Hálás vagyok érte, hogy eszembe juttatta – nem emlékszem, hol írtam vagy mondtam, de ha van valami, amit „jellemzőnek” érzek mindarra, amit eddig világtól és emberektől vártam, akkor éppen ez a mondás az.

Gyerekek, még egy évig, újévi ajándéknak, ezt a haladékot kérem: ne jellemezzetek. Ne vonjatok következtetést cselekedeteimből, modoromból, viselkedésemből. Nektek se esik jól, ugye? Képzeljétek el, hogy titkom van, tervem van, vágyam van, éppen úgy, mint nektek – erre a vágyra függesztem a szemem, hogy lehetne „jellemző” rám, amit közben, gépiesen, szórakozottságomban mondok, vagy teszek?

Senki sem jellemezhető addig, míg ez a titka kiderül, míg ez a terve megvalósul, míg ez a vágya teljesül.

Senki sem jellemezhető halála előtt.

Egy évi haladékot kérek. Egy évi felfüggesztését az ítéletnek.

Egy évi életet.

Ígérem, hogy jól fogom viselni magam addig, amennyire tőlem telik. Majd vigyázok. Ha megígéritek, hogy tovább nem jellemezzetek, belemegyek az eddigi jellemzéseikbe. Majd leutánzom és eljátszom az ábrát, amit rajzoltatok rólam. Nem hasonlít. Sebaj, majd igyekszem én hasonlítani az ábrához. Púposnak rajzoltatok? Jó, majd ki- düllesztem a hátam. Sántának? Jó, majd felhúzó a lábam, mint a gólya. És tanulmányozni fogom a fényképeimet, és majd olyan arcot vágok, igazatok van, csak nem teszem tönkre a fényképész fáradságos munkájának gyümölcsét.

Az eddigi ítéleteket vállalom, sommásan, in contumaciam. Semmi fellebbezés. Megnyugszom. (Annál szívesebben, mert az a gyanúm, hogy ami a büntetést illeti, többszörösen kitöltöttem már.) A bajtárs ítéletében, aki úgy találta, hogy hiú vagyok és becsvágyó. Az asszonyéban, aki rájött,

hogy nekem csak a teste kell – a kereskedőében, aki szememre hányta, hogy a lelkét irigylem. Az idegorvosnak is igaza volt, aki megállapította, hogy a durvaságot és önzést azért gyűlölöm csak, mert durva és önző vagyok. Mindenben megnyugszom.

Én jól fogom viselni magam.

Néha azért engedjétek meg, hogy beszéljek, írjak, elmondjam, ami eszembe jut. Majd vigyázni fogok, hogy ne legyen ellentétben mindazzal, amit eddig beszéltem, amiből megállapíthatatok, hogy milyen ember vagyok, hogy gondolkodom. Ha valami új dolog jut az eszembe, olyasmi, amit eddig nem tudtam, esetleg más se tudott – elkeverem majd, vigyázok, úgy adom elő, olyan formában, ahogy a régi, ismert dolgokat szokták.

Hiszen csak haladékot kérek.

Például erre is. . . ami erről eszembe jut.

Nem is új dolog.

Shakespeare Brutusa mondja:

„Végzet – kivárjuk most tetszésedet.
Hogy meg kell halni, tudjuk. Csak idő,
Miért az ember küzd és haladék.”

Kevésnek tartjátok ezt az évet?

Nagyon is sok.

A haladék, amit Élet kér a Végzettől, kezdettől fogva sokkal kevesebb volt. Néha alig egy pillanat.

Kérdezzétek meg a kérészt.

Az erők játékában, e lángoló és lökdösődő káoszok, naprendszerek, tejutak, tüzes gömbök és jeges ürességek számára teremtett világban mily esetleges átmeneti, ritka és labilis feltételek azok, amik alkalmat adnak az Életnek ismert tünemény létrejöttére. Egy példa csak: a hőfokok skálájában mínusz kétszázharminctól plusz tízezerig mindössze negyven-ötven fok, amit az élet kibír – azon túl és innen nincs élet.

Nem gondoljátok, hogy túlságosan függő állapot?

Mostanában kutatja kíváncsian a természettudomány annak a különös, nyálkás, kocsonyás anyagnak természetét, amiből minden élő test felépül. Kolloidoknak hívják ezeket az anyagokat, enyvszerű masszájuk révén, s úgy írják le, mint holmi keveréket, víznek és zsírnak túltelített tömegét, mely még nem vált szét, de persze nem is vegyült, miután vegyülni nem tud. A zsír szabadon lebeg a vízben, mintegy tűnődve, felszálljon-e, ahogy a Törvény kívánja, vagy megvárja, míg elpárolog a víz.

Átmeneti állapot, függő viszony, nívókülönbségek kiegyenlítődének folyamata. Mihelyt ez

az átmeneti állapot rendbe jön, s minden anyag elfoglalja természetes helyzetét, vége az életnek. S ha mindent, ami az életen túl van, halálnak hívunk, akkor az élet nem is más, mint a halál pillanatnyi felfüggesztése.

Természetellenes állapot.

Víz és zsír helyett végy, jelképesen, tüzet és vizet – tűz és víz keveredése az élet, lehetetlen helyzet, Mohamed koporsója nem tarthat sokáig.

Mégis, nincs egyebünk.

Ez a tűz, ami nem jelentene életet, üres és értelmetlen lobogást csak, ha víz nem volna hozzákeverve, hogy körülzárja s gondolatra kényszerítse, valahol, a koponya belsejében. Ez a víz, ami megfagyna és szétfolyna és elpárologna, ha tűz nem lobogna belsejében, ideig-óráig, hogy értelmet kapjon lobogása.

Haladékok – hagyjátok függőben azt, ami függő állapotban létezhetik csak – Isten őrizze, még egy darabig, hogy „leülepedjen” benne mindaz, amit nehézség és gravitációs törvény lefelé húz. Igaz, ebben az állapotban nehéz elemezni, nehéz „megkülönböztetni” összetevőit, nehéz jellemezni és leírni – de mit tesz az? Várjátok meg, majd ha elmúlik: hagyjátok az élveboncolást, hullát csináltok az élőből.

Haladékok – időt rá, hogy újra felkavarjam, összerázzam, ami szét akar válni, leülepedni, megállapodni.

No persze – a tudós számára kicsit zavaros így –, folyadék. Hiába, az élet italát nem laboratóriumi vizsgálatra készíti lelkünk – olyan orvosság ez, amit használat előtt fel kell rázni, mert csak úgy, zavarosan felrázva és felkavarva hasonlít ahhoz, amit meg akar menteni.

S amiért – még egy évig! – talán mégis kár lenne.

1928. december 30.

Krúdy Gyula: Egy régi bál

A Hamrák kisasszonyok már kora délelőtt megérkeztek Újfaluból a nagy családi tyúkültetőn, amelyet a nagy hó miatt ökrök vontattak be Szatmárra. A kisasszonyok a tavalyi bál óta csupán annyit változtak, hogy Gerardin viselte az idén az à la France frizurát, amelyet tudvalevőleg egy

héttel a báli est előtt szokás megcsinálni. A hét alatt a kisasszony karosszékben tölti az éjszakát, és még akkor is mindig fenyeget az a veszedelem, hogy a tüzes lovak az újfalusi árokba fordítják a szánkót, mint éppen tavaly történt a szegény Hamrák Fanny báli hajdíszéval. Talán éppen ebből az okból vontatták be magukat az óvatos ökrös fogattal.

A nagykendőkből és bundákból nevetve bontakoztak ki a Kúria-fogadó udvarán, ahol is az éppen jelenlevő Hertelendy úr, a báli főrendező ezzel az ügyes bókkal hódolt a kisasszonyok öltözetének.

– Kronawätter, a híres bécsi szabó is elbújhat szégyenletében az újfalusi tündérujjak ezen remekművei előtt.

Gerardin rózsaszínű tüllgangelével díszített ruhája, valamint Fanny halaványkék, fehér szalagfodrokkal ékesített toalettje valóban hivatva látszott a bál legszebb ruhái között is feltűnni. A kis Hamrákné fekete, de divatos ruhájában gondosan simogatta végig a leányok ruháját, és azt kérdezte Hertelendy úrtól, vajon a kotillon-táncot mikor fogják a bálon elkezdni.

– Pontban éjfélkor – felelte a híres bálkirály, és ezen megjegyzéssel, valamint az újfalusi Hamrák kisasszonyok ruházatának elmondásával a Kúria kapuja körül leskelődő szatmári szobaleányok és cselédek nyomban hazafutottak úrnőikhez. Ahonnan csakhamar visszaküldettek azon megbízással, hogy a többi faluról érkezett kisasszony ruházatáról is tudósítást hozzanak.

Mert alighogy délfelé járt az idő, a Kúria-fogadó kapujában egymás után fordultak be a közel és messzi vidékről érkező fogatok a báli publikummal. Aki csak számottevő kisasszony volt a vármegyében, az mind megjelent a bálon, és a helybeli hölgyeknek ugyancsak volt módjukban sápadozni, csodálkozni vagy csúfolódni, amikor a szobaleányok időnként hazafutottak az újabban érkezettek ruházatáról szóló tudósítással.

Délfelé megérkezett Koltórol az öreg Szendrey leánya, Júlia kisasszony, aki divat és ízlés dolgában nemcsak Szatmáron, de tán még Pesten is megállaná helyét, mert tudvalevőleg ízlését nemcsak a *Hölgyfutár* régi és új divatképein fejlesztí, hanem a bécsi *Salon* hasábjain is. A hírhozók róla azt jelentették, hogy Júlia kisasszony magyaros, gyöngyös, Zrínyi-korabeli ruházatban jelenik meg a bálon, amin a szatmári hölgyek valóban nagyon elgondolkoztak. Hisz itt rejtett akna repül a levegőbe. Szendrey Júlia, akinek ahhoz is volt bátorsága, hogy divat szempontjából férfi módjára levágassa szép barna haját, bizonyára nem véletlenül választotta a magyaros ruházatot a szatmári bálra. Bizonyos, hogy Pesten az összes mágnásnék ilyen ruhában táncolnak a Redoute-ban. No hiszen, meg is járják a szatmári hölgyek az új bécsies báli ruhákkal, amelyeket idáig a legújabb divatúnak vélték.

Ebéd után – azaz dehogyis volt ebéd ezen az izgalmas napon, hisz az úrnők már előtte való napon vagy talán már előbb is elkészítették hajdíszüket a Pestről ideérkezett francia borbélllyal, M. Privardier-val, azaz első segédjével, mert a jeles férfiú nem érhet reá az utolsó percben – ebéd utáni időben a városban futótűzként terjedt el a híre annak, hogy a gyorskocsi meghozta a legújabb kotillon-jelvényeket. Aki a kotillonokat látta, csodákat mesél azoknak szépségéről, csínosságáról. A szatmári hölgyek arca valósággal belepirult ezen izgalmas hírekbe, pedig akkor még nem volt általános divat a bécsi festékek használata. A szobaleányok, szakácsnők és mindenleányok, akik reggel óta szaladgáltak már különféle üzenetekkel és megbízatásokkal, csaknem lelkendezve jelentették úrnőiknek, hogy a gyorskocsin néhány idegen úr, bizonyosan pesti arszlánok is érkeztek a városba, akik majd gunyoros mosollyal tartanak szemlét a bálon a

vidéki hölgyek felett. Így tudomásra jutott egy magas, szőke úrnak a megérkezése, aki ha nem gróf, akkor legalábbis báró, a mellénye után ítélve. Azonkívül egy alacsonyabb, vörösés barkós úr is érkezett a gyorskocsin, akinek a felöltőjén olyan gombok vannak, mint egy gyermektenyér. Egy kopottas csizmájú, magyar ruhás, kis bajuszú ifjút is hozott a posta, de az nemigen sokat számíthat a bálon, mert még jóra való kabátja sincs. Kóbor diáknak látszik, aki szép hollótollakkal kereskedik a táblabíró uraknál. Csak Pap tekintetes úr mondott olyasfélét, hogy a kopott diák valami költőféle legyen. De hiszen minden kicsapott diák költő manapság.

Így folytak az izgalmas előkészületek a szatmári bálra, amely hivatta volt arra, hogy megdobogtassa azokat a szíveket, amelyek egymásnak vannak szánva; a zene és a tánc varázsa alatt életre keltse a kis érzelemcsírákat; fölhevítse az ifjú hajadonokat, hogy a következő hosszú esztendőben legyen miről ábrándozniok, álmodozniok a behavazott falusi udvarházakban.

Jövel, ó, gyönyörűséges báli éjszaka, midőn fölcsendülnek a Margit-valcer lágy ütemei, és a polonaise csodaszép figurái az ég felé ringatják a falusi kisasszonyok lelkét, amelyek hajh, máskor kénytelenek a kácsa- és a tyúkültetés prózai gondolatával foglalatoskodni, és csak sebtiben olvashatják el azokat a verseket is, amelyeket Hiador ír a hölgyek lapjába. Jöjj, gyönyörűséges havas éjjel, amidőn a régi fogadó léghuzamos szálájában tündökölve ragyognak a rózsaszínű tüllel megkoszorúzott tükrök, és a cukorkák papirosára nyomott német jelmondatokat áhítatos szívvel olvassák el még azok is, akik nem bírják ez idegen nyelvet; csak sejtik, csak érzik, hogy a cukkerli és a szerelem között okvetlenül van valami összefüggés. És ti, forró, titkos szavak, hosszadalmas kézszorítások és meleg, ölelkező tekintetek, nem azért szerepeltek-e mindnyájan a költészet szótárában, hogy ezen a báli éjszakán testet öltve megjelenjete a második quadrille alkalmával, midőn minden becsületes, igazszívű halandó párjával táncol, és a mamák a sarok ripszkanapéiról örvendezve gondolnak a közeli farsangra, a közeli farsang lakodalmaira? Füzértánc és mazurka! Csak a negyvenes években tudták igaz jelentőségét e táncoknak.

Most tehát fusson szobaleány, mindenleány a ház minden irányában, és keresse meg a kisasszony pillangós cipellőjét.

*

A lámpák igazán úgy ragyogtak, mint előre megálmodták a szívek. A Hamrák kisasszonyok és a többiek valamennyien megtalálták párjaikat, mert olyan fiatalember még nemigen volt abban az időben, aki életuntságot színelve, elkerülte volna a táncot. Az iskolában még Ovidiust tanították, táncolni kellett a fiatalembereknek.

De mégis volt ott egy fiatalember, aki a táncosok sokadalmát elkerülve, magányosan ódöngött a fényes szála homályos sarkaiban. Sápadt arcú, nyúlánk termetű, dacos tekintetű ifjú volt ez, aki két kezét hátrafonva, hallgatagon nézegette a táncosokat. Sohasem mosolygott, de szomorú sem volt. Hisz itt volt, láthatta azt, akinek kedvéért idejött. Szendrey Júlia éppen Hertelendy úrral járta a füzértáncot. A sápadt ifjú arca talán még sápadtabb volt, mint rendesen. És talán akkor sajnálta életében először azt, hogy nem tudott táncolni.

A gyönyörű barna leány kecsesen és szarvas módjára táncolt, és minden mozdulatán meglátszott, hogy valakinek nagyon akar tetszeni. Táncosának vagy másnak? Ki tudhatná azt, ki

láthatna bele egy leány lelkébe?

A nyugalom, amit a sápadt ifjú magára erőszakolt, percenként múlófélben volt. Miért táncol az ő szerelme mással? Miért kell neki egyáltalában táncolni? Júlia is olyan butácska, naiv teremtés volna, mint a többi leányok, akik a test, a láb és a kar sajátságos mozgásában gyönyörűségüket találják? Nem, nem, az nem lehet, hogy Júlia ne tudná, ne érezné azt, hogy neki fájdalmat okoz azzal, hogy másnak a karján mutatkozik. Hisz idáig megállotta azt, hogy nem táncolt, és hallgatagon üldögélt a költő mellett, aki tíz szónál többet nem mondott ezen az estén, de azt, amit gondolt, érezni kellett Júliának. És most, íme, mégis táncra kelt azzal a kicsípett fiatalúrral. Ennek bizonyosan valami mélyebb oka van...

A költő elfordult a táncolóktól, és a sarokban, ahol azt vélte, hogy senki sem látja, mélységes szomorúsággal bámult ki a havas éjszakába a csapadékos ablakon.

Az járt az eszében, hogy meg fog tanulni táncolni, hisz erős akarattal mindent el tudott érni eddig. Táncolni fog Júliával, aki nyilván szeret táncolni.

De hogyan tanulhasson meg táncolni, hogy komikussá, ügyetlenné ne tűnjön föl eleinte? Hogy őt valaki kinevesse, esetleg a háta mögött kigúnyolja? Nem, sohasem.

Táncolni azonban mégiscsak meg fog tanulni. Ha másképpen nem, egyedül, amikor senki sem látja...

Egy kéz nehezedett a vállára.

– Petőfi – mondta Pap tekintetes úr –, Júlia keres.

– Júlia csak táncoljon tovább – felelt a költő színlelt nyugalommal –, hisz az neki mulatságot szerez.

– Júlia már nem táncol többet, mert látja, hogy ezzel neked fájdalmat okoz. Téged vár.

– Ó a drága leány – fakadt föl a boldog sóhajtás a költő kebléből, és a táncolókat vadul, sőt illetlenül széjjeltaszígalva, sietett ama sarok felé, ahol Júlia ült. Pap tekintetes úr a nyomában.

– Ki ez a neveletlen idegen? – kérdezték itt is, amott is a táncosok között.

Pap tekintetes úr megmondta az idegen nevét.

És a bálban, a táncban, mintha egy pillanatra önkéntelenül szünet támadt volna.

– Petőfi itt van! – suttogták önkéntelenül az ajkak, és a szemek odatapadtak arra a nőre, aki mellett a költő helyét foglalta.

– Petőfi van itt! – hallatszott végig a nagy szálán az emberek suttogása, és a legirigyeltebb és a legboldogabb nő ebben a percben Szendrey Júlia volt..

Ekkor határozta el, hogy feleségül megy a költőhöz.

Krúdy Gyula: A Poprád szeme

Megírtam már egyszer valahol, hogy egy régi legenda szerint a szepességi leányok szeme – haláluk után vagy néha már életükben – a Poprád folyó fenekére vándorol. Azok a színes kavicsok, amelyek a folyó medréből a napsugár felé nézegetnek a vizek ezüstablakán át, nem egyebek, mint kővé váltott szemek, amelyek a száz esztendőök folytán véges-végig megtöltötték a folyó medrét. Vannak ott vörös, szivárványszínű és haragoszöld kavicsok a kék és barna színűek között. Nohát azok is szemek voltak valamikor a régi időkben, amikor még a leányszemek is másformák voltak, mint mostanában. Különösen abban az időben volt itt nagy változatossága a szemek színének, amikor lecsüngő bajuszú, horgas orrú, sárga csizmás lengyel urak laktak ezen a tájon, és Szaniszló király szunyókált a tallérokon (mert mindig aludt a jó király). A Szepesség hosszú száz esztendőig zálogban volt a lengyel királynál. (De hát mit is tehetett volna Zsigmond, mikor már bundája sem volt!) A lengyel kapitányok, akik a városokban parancsoltak, nem háborgatták a polgárokat békés munkájukban: a szövőgépek nyugodtan kattogtak a kővel kerített városkákban, csupán a borkereskedőket tartották szemmel, akik a messzi Hegyalja felől erre hordták a bort. A borosszekereket mindvégig lengyel vitézek kísérték, túl a gránicon is, hogy valami bántódása ne essen a nemes italnak. Szaniszló király nyugodtan aludhatott a tallérokon. Ezek az emberek sem a bort, sem a pénzt nem hamisították meg, megbecsülték mind a kettőt.

Ebben a felemás világban, amikor a művelt szepességi úrnak három nyelven kellett beszélni: németül otthon, a családi tűzhelynél, magyarul a messzire esett haza iránti szeretetből és lengyelül pedig a multság, a barátság, a poharazás szempontjából, akkoriban a Szaniszló király ideküldött vitézei már a második száz esztendőt töltötték az elkerített városokban, és akkor kezdtek fölnyílni előttük a jól elzárt polgárházak kapui. Mikor már nem volt valamirevaló szepességi takács, akinek a barátai sorából a Budán lakó magyar üzletbarát, a németországi barát és a Krakóban lakó barát mellől hiányzott volna a lengyel katonabarát. Az előbbi barátok arra voltak jók, hogy a vásárok alkalmával megszálljon náluk az ember, míg a lengyel katonabarát az otthoni multságot látta el.

Mert mit csinálhattak volna az unatkozó lengyel urak? Száz esztendőkön át mindig mulattak. A Hegyalja felől jövő borosszekerek ritkán jutottak át a gránicon. Kiürítették a hordókat már Lőcsén. Mire a borosszekér Lublóba ért, az ottani kapitánynak, Livinski Kázmérnak nem maradt más, mint a seprő.

Nem is szerettek Lublón kapitányoskodni a lengyel urak, valamennyi Lőcsére kívánczolt. A jó Szaniszló király fölébredt egy percre álmából, és szelíden megcsóválta a fejét:

– Ejnye, ejnye, be nagyot változott a világ! Az én fiatakoromban még más multsága is volt a lengyel uraknak a mértéktelen iváson és játékon kívül. Nincsenek tán lányok szepesi városaimban?

A szomjas lengyel urak a homlokukra ütöttek. Hopp, mégiscsak okos ember Szaniszló király. Ő még álmában is meglátta azt, amit a kapitányok ébren sem vettek észre. Ugyan hol is vannak azok a szepességi leányok, akiket az első száz esztendőben senki sem látott, mintha nyomuk veszett volna. Mert a sárga csizmákon sarkantyú pengett, és a rövid bundák úgy ki voltak hányva vitézkötéssel, hogy a leányszobák ablakait a zálogba vetés első esztendejében mindenütt

befalazták a polgárok a Szepességben. Azok a befalazott ablakok tették, hogy száz esztendeig egyébbel sem tudtak álmodni a lublói kapitányok, mint az országúton fölfelé törekvő társzekérrel, amely hegyaljai borral van megrakva. Eddig tartott a legédesebb álom – a fantázia tovább már nem juthatott, hisz ismeretlen volt előtte minden más dolog, amely az álom világába tartozik.

Szaniszló királynak kellett fölnyitni mindig lecsukva tartott szemét (mert már nem volt semmire sem kíváncsi a jó király), hogy a lengyel urak álmai a Szepességben egyszerre benépesüljenek fehér arcú, szőke hajú leányokkal, akiket száz esztendeig neveltek bevakolt ablakok mögött.

A Poprád medrében még nyoma sem volt a színes kavicsoknak, csak a piros pöttyös pisztrángok játszadoztak ott a napsugárral. A Poprád – a legszorgalmasabb szepesi kereskedő – éjjel-nappal szállította a portékáját a külső országok felé: ezüstös habjai hátán vitte halait a járhatatlan hegyláncon át.

A kavicsok még nem görögtek a mederben, azok még odafönt voltak a hegyek között. Azahogy bevakolt ablakos szobákban, mécsvilág mellett tapadtak a bársony oltárterítőre, amelyet menyasszony koráig hímzett ki minden szepességi leány. Azért voltak azok a szemek olyan furcsa színűek: vörösek és szivárványszínűek, azért született száz esztendeig minden gyerek félig vakon a Poprád völgyében, mert a vitézek sárga csizmát hordtak.

De hát mégiscsak jobbak voltak a szemek addig, amíg vörösek és félig megvakultak voltak, mert nem kerültek a Poprád medrébe. Livinski Kázmér, a lublói kapitány volt az első, aki a szomjúhozó ember unatkozó kedvében egy napon parancsot adott, hogy a bevakolt ablakokat ki kell nyitni Lublón.

A polgárok először fölzúdultak, és még jobban elreteszelték a kapukat. Csakhogy a lengyelnek egy csöpp mézet is adott a nyelvére Szaniszló, amikor magyar városaiba küldte:

– Barátaim, ti eddig vétkeztetek Isten és önmagatok ellen. Még elmúlik száz esztendő, és csupa vak ember lesz a Szepességben. Nem ösmeritek meg a királyt a talléron. Hamis pénzt nyomnak a markotokba.

A lublói kereskedők elgondolkoztak. Abban az időben olyan világ volt, hogy a hamis pénztől jobban féltek a pestisnél is. Ahány bujdosó vojnyik a határszéli hegyeket lakta, mind Szaniszló királynak képzelte magát, és a rejtett barlangokban éppen úgy ütötték a tallért, mint Krakkóban. Tönkrejutnak, koldusok lesznek, ha nem tudják megkülönböztetni a hamis pénzt az igaztól.

A lengyel pedig tovább folytatta:

– Meg aztán tönkreteszitek a leányaitokat is. Elfeketedik az arcuk, mint a tajtékpipa. Nem lesz egyéb fehérség Lublón, csak a vászon, mert azt napsugáron fehéritik.

– Akkor is nekünk lesz fekete az arcunk – mondták a makacsabbak. – A királynak csak az adónkhoz van jussa, a leányaink fehér arcához nincs köze.

– Mind igaz, barátaim. Isten éltesen benneteket, de még egyre akarlak figyelmeztetni – szólt Kázmér kapitány. – A király elhatározta, hogy megadóztatja a bevakolt ablakokat a szepesi városaiban. Egy tallért kell fizetni minden ablak után.

A polgárok erre mit sem feleltek, hanem másnap már nem volt bevakolt ablak tizenhat városban. És a szabaddá lett ablakokban megjelentek a száz esztendeig hervadt virágok, és mint a

meleg tavaszi esőben a szegfűk bontogatják szirmaikat, úgy kezdtek nyílani, nyiladozni a fonnyadásra ítélt leányok a napsugárban. A sárga csizmás lengyel urak pedig nem lesték többé a Hegyalja felől közelgő borosszekereket, hanem ott csörgették sarkantyúikat az ablakok alatt. És egypár esztendő múlva már megjelentek a színes kavicsok a Poprád vizében, és lassan megtelt velük az egész meder. Rossz, vöröslő szemeiket elvetették a szepességi leányok, és azóta kékek a szemek e tájon, mint a Kárpát tavasszal. A lengyel rabság különös szemeit már csak a Poprád őrzi ezüsthabjai alatt.

1910

Ballai László: A kétszáz forintos könyv

Vettem egy új könyvet kétszáz forintért. Odahaza fel kellett felvágnom a lapjait. De nem volt szükség különösebb óvatosságra e művelet során, mert a kiváló minőségű papír nem szakadt el. A kötetzet munkájára sem lehet panasz, mert nyugodtam betehettem a könyvet a fénymásolóba, megnyomhattam, és nem hogy nem esett szét – mint a manapság kapható kötetek többsége az első kinyitáskor – de még csak be sem tört, a gerince kemény maradt és rugalmas.

Franz Werfel *Verdi* című regényét a Zeneműkiadó adta ki 1959-ben. Ötvennégy évig pihente álmát egy díszes üvegszekrényben vagy eldugott könyvsarokban, netán sodródott polcra polcra egy régi könyvtár örököseinél, amíg végül az antikváriumba nem vándorolt, ahol ráleltem. Életemben először rendeltem könyvet az interneten, amelyet egy nem túl bizalomgerjesztő, alagsori antikváriumban vehettem át, ahol a falak dohszagával ádáz harcban állt a közeli étterem konyhabűze. Ha már ott jártam, körülnéztem, különösen, hogy az öt magas állványon sorakozó minden kötet kétszáz forintba került. A *Háború és béke* ugyanúgy, mint az *Iskola a határon* vagy az *Uránia Állatvilág*. Megkérdeztem a kereskedőt, hogy valami kiárusítás van? Nem, felelte, ezeket a könyveket már nem éri meg meghirdetni az interneten, ezért inkább eladják őket kétszáz forintért.

Kétszáz forintért nem lehet kapni fél liter bort vagy motorbenzint, sem két deci sebbenzint, sem húsz dekagramm mogyorót, sem tíz dekagramm mogyorós csokoládét vagy kolbászt, esetleg juhtúrót, sem hat dekagramm szardellapasztát, sem öt dekagramm szardellát vagy nyúlhalikrát, sem két darab tormás sonkatekerceset vagy kaszinótojást, sem egy villamosjegyet vagy irattartó dossziét vagy jegyzetfüzetet, amelybe könyvet lehet írni.

Werfel *Verdi* című könyvét, az egyik valaha írt legjobb életrajzi ihletésű regényt tehát akkora összegért vásároltam meg, mint amennyiért vehettem volna két kilogramm lisztet, vagy nyolcvan dekagramm macskaeledelt, vagy négy deciliter mosogatószert, vagy negyed kilogramm tarhonyát, illetve lecsókolbászt, vagy húsz dekagramm datolyát, esetleg parizert, tizenöt dekagramm

paradicsompürét, vagy tíz dekagramm aszalt sárgabarackot, vagy négy tekercs vécépapírt, vagy egy pohár bort, vagy egy fél órára szóló parkolójegyet a belvárosban.

Közgazdaságilag persze értelmezhető a folyamat: ahol nincs kereslet, ott nem érvényesül árfelhajtó hatás. Kereslet pedig manapság azok iránt a termékek iránt van, amelyeknek a termelési költségvetéséhez még hozzáadódik egy hatalmas volumenű reklámbüdzsés is, hogy e kettő révén megvalósuljon az úgynevezett marketingterv, amely a termék megálmodásától a piacról való kivételéig ível. Képzeljük el Tolsztojt, amint vázlatait készíti a *Háború és béke*hez, és még semmit sem írt a belőle, de már kidolgozta, hogy melyik bulvárlapban fog hírt adni róla, és milyen ütemben, hány flekkben jelentet meg részleteket belőle – amelyek alapján már elő lehet fizetni a készülő műre –, hol lesz az első sajtótájékoztató, azon lesz-e tokhal is a büfében vagy csak sőregfilé, továbbá az újságíróknak szánt ajándécsomagban kellően diszkrét lesz-e a palack bourgogne, vagy inkább egy champagne kerüljön bele a jégre fektetett maloszol kaviár mellé. Amint a külföldi és a magyar újságírók készítik szakmáiban nagyszerű ponyvaregényeiket azzal – a technikai fejlődésnek köszönhető – különbséggel persze, hogy ők már a sajtófogadás költségeit is meg tudják spórolni televíziós szerepléssel és internetes blog-építéssel.

Azonban Henry David Thoreau joggal teszi fel a kérdést, hogy miközben mindenki buzgón lehajol egy ezüst fél dollárért, miért nem becsüljük meg az arany ígéket. A *Háború és béke* és ugyanúgy, az *Iskola a határon* vagy a *Verdi* ugyanis arany ígéket tartalmaznak. Olvasásuk nem pusztán időfecsérlés – amelyet, egy újabb marketing kifejezéssel élve, nevezhetünk a szabadidő kitöltésének is – hanem a szellem és a gondolkodás fejlesztésének legmagasabb iskolája. E műveknek a régi kiadásait bagóért árusítani annyit tesz, mintha Matisse, Van Gogh vagy Picasso képeit néhány ezer forintért elkótyavetyélnék, csak mert a keretük tönkrement. Pusztán az igazolhatná ezt a gyalázatos árat, ha az új „köznevelési rendszer” keretei között, hatalmas állami támogatással – amelyről hazug módon lépten-nyomon szó esik – ennyiért megvásárolhatná e műveket minden diák és értelmiségi. Ám egy olyan programhoz, amelyet nem egy kormányzat, csupán egy magánkiadó, az angliai Penguin megvalósított *Népszerű Klasszikusok* sorozatával, nem csupán hozzáértés, de alkotó szándék is szükséges.

Félre az illúziókkal. „Minden könyvnek megvan a maga sorsa” – írta Terentius Maurus. Werfel *Verdijének* is megvan. A világsiker, majd a könyvmáglya. Teljesen érthető, hogy a Wagnert istenítő náci dühét – túl a szerző zsidó származásán – mennyire felkorbácsolhatták a regényben olvasható következő sorok:

„Wagner nagyon hangosan beszélt, kitarulkozó németségével a kettős hangokat és a magasztásokat túlzottan megnyomta, oktatott, magyarázott, tréfálkozott s az első volt, aki a saját tréfáját rokonszenves, szertelen módon megnevelte. Látszólag senki sem vette észre, hogy ennek a hatalmas életerőnek földi hüvelyke, ez a szánalmas és túlságosan igénybe vett gép mint zakatol és vonaglik. [...]

Wagner egy ismeretlen emberi arcot pillantott meg. Egy roppantul idegen arcot, amelyen nem volt hatalma, egy keményen elzárkózó arcot, amely nem tárult hízelegve elébe, mint minden más arc. [...] Ám tüstént eltűnt a gátlás s fellobbant a szemnek eredendő sugárzása: megejtő hívás, befonó udvarlás, valami asszonyian hatalmas, örökkön viharzó, önmagán fellelkesült néma hívás: »Add magad nekem«. [...]

Wagner a felesége balján ül. Feje, kiugró koponyaalkatával, a holdfény boszorkányosan

gonosz árnyékelosztásában embriószerűvé vált. Szempillái lecsukódtak. Eltűnt az iménti hatalmas életerő, amelytől túligényelt gép módjára vibrált a fej, eltűnt a minden vonásában rejtőző szerelmes mohóság, a megejteni és győzni akarás. Vajon a nagy kimerültség, az álom, a gondola megejtő ringása, vagy a hold veszélyes delejessége gyűrte le? Alszik, vagy ébren van és élvezi a város e varázsos óráját?”

Az azonban nem egészen érthető, hogy miért uralkodhatott el teljességgel Németországban és csatlós államaiban, így Magyarországon is a náci magatartás, és hogy hitleri állam totális – erkölcsi és anyagi – bukásának dacára miért vannak még ma is nácik. Paradox módon a könyvmáglyák fokozottan ráirányították a művelt világ figyelmét azokra a művekre, amelyeket a barbárok – a gondolkodástól való félelmükben – pusztulásra ítélték, így megjelenése után másfél évtizeddel Werfel *Verdijére* is. Még ez a sátáni fény is jobbat tesz egy írásnak, mint az eldugott antikváriumok aknasírjaiba taszítottság, ahonnan kallódó példányait csak egy-egy műértő emelheti ki csupán – igaz, már kétszáz forintért.

Húrok

Franz Werfel: Verdi

– részlet –

Koncert a Teatro La Fenicében

Ezen az enyhe, bámulatba ejtő karácsonyi éjszakán misztikus holdfény szűrődött be a Fenice-színház vízi kapuján és elvarázsolta a kivilágított előcsarnokhoz vezető hosszú folyosó sötét torkát. A rakodópart zöldpenészes fala mentén, a vaksötét csatornán, a lépcsőtől és a cölöpöktől kissé elsodródva, néhány gondola pihent.

Az evezős legények, akik uraságaik után lopódtak – mert azt hitték, operát hallhatnak ajtórésen át, vagy netán ingyen állóhelyről –, csalódottan fordultak vissza. Benn a zenekar – minden egyes zenész fekete díszben – valami végeérhetetlen, hangos és unalmas muzsikát játszott s ez a muzsika nem több, mint tizenöt ember számára zajongott. Hogy nem tudnak jobbat előadni ilyenkor, decemberben, a stagione idején?

A gondolások már régen a Campo del Teatro egy tavernájában ültek. Időnként egyikük felállt s megnézte, nincs-e még vége a históriának. Különben megkapták a maguk zenéjét is. Színehagyott, rég elfelejtett egyenruhában rokkant katona telepedett a szomszédos kocsmá nyitott ajtajába és térde közé támasztott egy kis, magas nyergű csellót. Vonója alatt a koldushangszer,

amely titokzatos úton a középkorból tévedt napjainkba, szomorú sorsát panaszolta. A tavernában, ahol a várakozók nevetgéltek és vitáztak, két utcai énekes mutatta be művészetét, egy mandolinos fiú és egy vak öregasszony, borzalmas szemüregekkel és csengőn éles althanggal. Ehhez járult még, hogy majd minden ember, aki keresztülment a téren, valami dallamtöredéket énekelt, zümmögött, bömbölt vagy *fityüilt* s hogy ledér sikoltások, kurjantások és nevetések törtek elő a hirtelen nyíló és becsapódó ajtók mögül s hogy minden negyedórában, valamennyi toronyból, ezen az éjszakán szent izgalmában zúgó hangáradat árasztotta el Velence városát.

A nagy, bájos színház főbejárata fölött, amelyet kék és arany színben az éneklő hattyú jelképe díszít, két hatalmas tejüveg-gömbben égett a gázláng. Az aranyozott rácsajtó félig csukva volt. Nem állt előtte sujtásos szolgál s a szövegárusok is hiányoztak, akik máskor az előadás egész ideje alatt „libri dell’ opera! libri dell’ opera!” kiáltásokkal ostromolták a szemközti egykedvű templomot.

A nagy előcsarnokot és a páholyfolyosókhoz vezető széles márványlépcsőt sokféle fény sugározta be. Nyitott csészében égő és rács mögött lobogó lángok.

A két falfülkére mély árnyék vetődött. Jobboldalt egy fehér empire kályha, baloldalt G. Rossini gúnyosan gögös, óriás feje – a „Társaság” 1869. évi adománya – állta az időt és az eseményeket.

Két dáma, teljes díszben, magasra polcolt haján mantillaszerű fátyollal, mintha pápai misére indulnának, zavartan és tétovázva lépett a csarnokba. Ó, mily nyugodtan léptek be máskor az első felvonás vége felé ebbe az épületbe, hiszen az előkelők illeme a késve érkezés. Ma azonban sietős izgalmal súgtak-búgtak s egyik a másikat toltta el a tükörtől. Még megigazítottak egy hajfürtöt, elsimították arcukon a rizsport s ringó csípőkkel, bő szoknyáikat megemelve, eltűntek az emeleti páholyok felé vezető lépcsőn.

Most egészen üres volt az ünnepien fényes előcsarnok. A háttérben őrizetlenül állt a büfé, noha szép számban sorakoztak rajta a pezsgős poharak s olyan ételek, amelyeket aligha eladásra szántak. A mély csöndben hallhatóan forrtak a gázlángok. A vastagon párnázott ajtókon csak itt-ott hallatszott ki a zenekar együttese, egyes zord akkordok, mint mikor a mellékszobában egy addig halk beszélgetés veszekedéssé fajul s dacos szavak csattannak fel.

A színház előcsarnokából a Canale la Fenicére vezető folyosót csak a vészkijáratok felett égő három petróleumlámpa világította meg. Ez a folyosó sötéten övezte a nézőtér és a színpad hatalmas tömbjét, amely úgy lebegett a levegőben, akár egy tengeri hajó a kikötőmedencében. Két kis lépcső vezetett fel a bejárati ajtókhöz, amelyeknek kerek ablakaiból az ünnepies zöldessárga fény úgy sugárzott a sötétbe, mint egy nyári délután verőfénye. Kémlelőlyukakon át a színpad alvázának szerkezete is látható

A homályos folyosón hangos léptekkel őrzőjáratozott egy aggastyán, rajta a színházi szolgák zöld libériája. A Ferencz József-i korszak kétágú fehér pofaszakállát viselte, amelyet külön azért találtak ki, hogy szabadon hagyja bizonyos érdemrendek és kitüntetések számára a mellnek egy részét, öreg embereknél itt gyakran fordult elő ez a szakállviselet, mert az Úr 1882-ik esztendejét írták, s egy évtizednél nem sokkal több idő múlt el Velence felszabadítása s a királyság egyesítése óta.

Az öreg heves és komor beszédben volt önmagával. Láthatólag nagyon is elégedetlen volt mai szolgálatával. Szünet nélkül járt kopogó léptekkel fel s alá, mintha csak tiltakozva tüntetni

akart volna, hogy megmutassa amazoknak ott a teremben, hogy még őrhelyén van, sőt, bevallatlan kajánságból még zavarja is a játékot. Hirtelen felkapta a fejét, kissé hajlott alakja méltósággal egyenesedett ki s azzal a hivatalos lassúsággal, amellyel a rendőr megy nyugodtan a kihágás színhelyére, indult egy úr elé, aki lassú léptekkel közeledett a folyosón.

– Ma nem szabad ide belépni! Tilos a belépés! Magánünnepség folyik!

Az úr, akinek így nekitámadt, sötétbarna felöltőt viselt s széles karimájú, fekete puhakalapot tartott a kezében. Nyugodtan megállt az egyenruhás szolgálja előtt s ránézett lassú mozgású, erősen kék s kissé nedves szemével, amely mintha messzi merengésből tért volna vissza. A szem álmodozó merészségét boltíves homlok árnyéka rejtette s pillantása nem volt haragos, csak enyhén csodálkozó, amiért tulajdonosának valaki emígy útját merete állani. Noha a férfi természetes növésű, rövid szakálla már majdnem egészen ősz volt s lágy, fiatalosan sűrű haja – amely szép fűrtben esett plasztikusan nagy, mintegy mohón nyitott füle fölé, ősznél őszebb volt, senkinek sem jutott volna eszébe öregnek gondolni őt. Ennek ellentmondott az alakja, amely nem volt túlságos kicsi, inkább gazdaságosan épült, akár egy hegedű teste. Szinte kecses tagjai azzal a természetes és magától értetődő hanyagsággal mozogtak a ruhában, amely tízszer jobban bizonyítja a fiatalságot, mint a tudatos feszes tartás. Nagy és erősen hajlott, napégette orra s a – sötétben is időnként a képzeletbeli napfény vakításától hunyorgó – szeme körül a ráncok és ráncocskák egész rendszere hol olyanak tüntették fel változatos kifejezésű arcát, akár a parasztét, aki a napnyugta messze sugarában elnézi földjeit, hol olyanak, aki minden kétséget legyőzött és nem került már fáradságába megbecsülni önnön értékét.

Az isteneket, kiknek örök ifjúság adatott, korántsem ábrázolták mindig ifjak képében, sokkal gyakrabban érett, idősebb emberek gyanánt: Jupiter, Neptun, Vulkan! Ezen az arcon is a kor csupán az isteni fiatalság és időtlenség szép változata volt.

Az úr, a maga szórakozott módján, hosszan pillantott a szolgáljára, majd továbbindulni készült.

Az ő szigorúbb hangon szólt:

– Tilos a bemenet. Ma ünnepélyt tartanak a színházban!

Az úr szeme körül a sugaras ráncok megnyerő mosolyba törtek:

– Ügy?! Akkor hát kénytelen leszek megfordulni, Dario!

Az osztrákszakállas öreg elnémult, majd felhorkant, villám érte, tágra nyitotta gyulladt szemeit s pofozni kezdte önnön arcát:

– Én számár! Én tökfilkó! Én állat! Ő megismer s én őt nem ismerem meg. Ő, Signor Maestro! – Mit tegyek? – Ügy dobog a szívem! – Nem változott nagyságod s én még sem ismertem meg! – Szerencsétet bennünket! – Mily meglepetés! – Istenemre! – Régen nem méltóztatott bennünket szerencsétetni, Signor Maestro! – Várjunk csak: hatvanban tisztelt meg utoljára bennünket. – Nem, ötvenkilencben, a háború előtt a stagione alkalmával. Zavart a fejem az ijedtségtől! – Talán még régebben volt, mikor a Boccanegrát adatta elő nagyságod! Sok darabot adtak itt elő azóta, Signor Maestro, sok új darabot! De egyik sem ér semmit! – Köztünk szólva, Signor Maestro!

– Örülök, hogy még a színháznál vagy, Dario!

– Veterán, szegény veterán vagyok, uram.

Majd felvillanyozva, áradozni kezdett:

– Már az Ernáninál is segédkeztem! – Az szépség! Az muzsika: *Si redesti il León ál Castiglia!* Az muzsika, az szépség! Minden egyes szavát betéve tudom! – De hasztalan minden hozzáértésem, öreg vagyok s leküldtek ide segédjegyszedőnek. Negyven évet töltöttem ott fent, szerepeltem a kórusban, a statiszták között, voltam világosító, mechanikus, színpadi portás. – Nagyságod megismert. Signor Maestro ismert engem. – A maestri urak mind ismernek. Nagyságodtól mindig szép borraivalót kaptunk. A jól sikerült viharokat kegyes volt külön jutalmazni. – Ó, jaj! — megtszstel bennünket – Nem állhat itt! – Fogadniuk kell önt. – Sietek a titkárhoz.

– Szó sincs róla!

Verdi megérintette Dario karját:

– Egy lélek se tudja meg, hogy itt jártam. Egy napig voltam Velencében, ma éjjel hazautazom... Csak úgy eszembe ötlött, hogy megnézem megint régi színházakat...

– Értem, uram! Néma leszek! Inkognitó! Királyi látogatás!

– S ott benn?

A maestro fejével a terem felé intett. Jól tudta, mi folyik ott benn s nehezőre esett a kérdés.

– Ott benn? A németet ünnepek!

– Melyik németet?

– Nos hát őt, akinek ma van a születésnapja. Különben lehet, hogy az asszony születésnapja van. Vagy lehet, hogy a szent ünnep okából játsszák ezt a zenét.

Dario láthatólag nem szívesein beszélt erről a tárgyról

Hirtelen szegényes, ütött-kopott cipőire sütötte le pillantását s ezzel megnehezítette a dolgot a Maestro számára.

– Hogy hívják a németet?

– Wagner! Arrigo, vagy Riccardo, vagy Federigo, vagy ilyesvalami. A szimfóniáját játsszák. Ő maga vezényel. Ez a szimfónia már majdnem egy órája tart s nem következik utána opera. Ez a Wagner különben is hóbortos sátánfajzat. Hallottam róla egyet s más.

– Mit hallottál?

– El akarja törölni a szüneteket a színházban. Gondolja meg, Signor Maestro! Az ember három, négy vagy öt felvonást hallgasson végig egyfolytában, nyugton ülve és sem felállnia, sem beszélnie nem szabad, még az orrát sem fújhatja ki egy egész opera ballo alatt. Micsoda örütség ez, kérdelem én. — Az ember meghallgatott egy felvonást. Élvezte is. Akkor azonban szívesen járkál egy kicsit, dohányozni akar, nézni a közönséget, beszélget s elmondja a véleményét az énekesekről. – De nem, ez meg lesz tiltva, mint ahogyan az újrát is betiltották már.

– Más bünt nem követett el?

– Á, még rosszabbat is hallottam róla. Egyik darabjában, ez az eretnek, a Szentséget hozza a színpadra. Ez istenkár omlás. Hát színpadra való az ilyesmi?

A maestro már jó ideje nem figyelt rá. Pillantása messze révedt. De kisvártatva megkérdezte,

közönyösen, mint aki valami okból okból nyújtani akarja a beszélgetést:

– És hát nézeted szerint, mi való a színpadra, Dario?

Dario dadogni kezdett, majd széles mozdulatra szánta el magát:

– A jó ének! Olyan ének, amelynek hatása van. Operák, amelyekben jó énekrészek vannak...

E pillanatban a legerősebb crescendo dobpergésében ünnepélyesen véget ért a zene utolsó C-dúr akkordja. – Rövid általános csönd után, amely az ilyen zenei hatások nyomán támad, taps zúgott fel, amely hangos és kitartó „evviva” kiáltásokká fokozódott. A fiatal zenészek, nagyrészt a Liceo Benedetto Marcello tanítványai, ünnepelték a mestert.

Dario dörmögve mentegetődzött:

– Segítenem kell a büfénél. Sajnos, kötelességem! Bocsánat!

Szikár, öreges léptekkel sietett az előcsarnok felé. De még egyszer visszafordult, szegény színházi unikum, együgyű fontoskodással:

– Signor Maestro! Kegyeskedjék itt megvárni! Nem fognak ezek sokáig forgolódni. Tüstént ismét szolgálatára állok.

Verdi csodálkozva vette észre, hogy a szolga szavai mintegy megbabonázták. Még visszajuthatott volna az üres folyosón át a gondolájához. De valami különös érzelmzavarban, amelyet maga sem értett s amelynek a legkisebb része volt csak kíváncsiság, maradt, sőt néhány lépést tett a csarnok irányába.

Eközben egyre fokozódva nyomasztó és kínos érzés vett erőt rajta. Származásának, gyakran megalázott gyermekkorának és bizonytalan ifjúkorának öröksége, amelyet egy egész élet leghalatlantabb diadalai, Európa szemeláttára aratott legragyogóbb győzelmei sem gyűrhettek le. Mintha idegenként, jogtalanul és hívatlanul tévedt volna egy zárt és elutasító körbe. Fájdalmas bátortalanságot és szomorú szégyenkezést érzett, noha hatvankilenc éves volt.

Az ünnepi társaság, amelynek dandárja a Liceo Marcello fekete frakkos ifjú zenészeiből állt, a büfé körül gyülekezett. Pezsgős palackok dugói durrantak s a gyorsütemű olasz fecsegés staccatója közé széles német, homályos vokalizációjú beszéd vegyült. Ezek a hangok egyre tömörültek s végül egy élénk kis szónoklatba sűrűsödve szárnyaltak fel, amelyet taps és éljenzés nyugtázott.

A maestro a kiváló akaraterejű emberek csalhatatlan emlékezőtehetségével felfedezett néhány régről felületesen ismert arcot. Ez Boni gróf, a velencei Konzervatórium elnöke, egy művészeteket istápoló arisztokrata, aki a rendezőket jellemző fontoskodással sürgött-forgott a teremben. Amaz Cavallini, a klarinétos, aki hajdan hangversenynagyság volt s ma elsüllyedt a zeneoktatás és zenekari tevékenység jelentéktelenségében. Végül a vezető zenekritikus, a „Perseveranza” munkatársa: Filippo Filippi.

Filippi úr, aki Verdi néhány, igaz, kissé gunyoros hangú levelével is dicsekedhetett, azoknak a zeneíróknak a sorába tartozott, akiket sem zenei, sem írói tehetség nem ékesít, de akik, furfangosan, lépést tartanak a korrallal és köpenyegforgatóan, finom érzéssel kufárkodnak a modernség tőzsdéjén. Így tesznek szert egyre nagyobb befolyásra, elintézték a lealacsonyodás és a szemérmertlenség rájuk eső penzumát, míg végül tisztelt magasságban trónolnak.

A maestro oltalmat keresve nézett körül – most Lisztet is megismerte –, de ahelyett, hogy elhagyta volna a házat – az út szabadon állt előtte –, gyorsan felsietett a négy kis lépcsőn az egyik teremajtóhoz. A homályos magasságban az az érzése volt, hogy biztonságban van.

A cercle-nek vége volt. Már is ott szalad el Verdi előtt néhány buzgó ifjú, hogy a gondolákat indulásra készen tartsa. Wagner növendékgyermekai a késői fennmaradástól és a szokatlan élménytől bódult, tág szemekkel néztek körül. Abbé nagyatyjuk vezette őket, aki félig világiasan-bájos, félig nyújtott, oktató hangon szólt hozzájuk.

Ezután maga a nagy ember következett, míg mögötte lökdösődve torlódott a többiek raja. Wagner világos felöltőt viselt a frakkja fölött, kürtőkalapját kezében tartotta. Sápadt, fehérpihés, hallatlanul előredomborodó koponyája áttetszően csillámlott, mintha varázsfény világítaná. Kis alakja érzelmeinek szakadatlan, vad feltörésében szinte ágaskodott. Nagyon hangosan beszélt, kitárulkozó németiségével a kettős hangokat és a magasításokat túlzottan megnyomta, oktató, magyarázott, tréfálgozott s az első volt, aki a saját tréfáját rokonszenves, szertelen módon megnevelte. Látszólag senki sem vette észre, hogy ennek a hatalmas életerőnek földi hüvelye, ez a szárnalmas és túlságosan igénybe vett gép mint zakatol és vonaglik. Csak a felesége volt ideges; s férjének oldalán haladva, csillapítani igyekezett őt, gátolni beszéde áradatát s siettetni lépteit, hogy megmentse követőitől.

Az ifjak, akikhez Wagner szava és taglejtése szólt, önkívületben voltak. Szemükben vad rajongás égett, szájuk ernyedten nyitva állt, akar a részegeké s extázisban sípoló lihegéssel itták magukba szavait, amelyeket meg sem értettek. Nem is a szavakat, a hangokat itták, az életét itták ennek az embernek, ezt a minden más életnél tízszeresen tágabb hatósugarúnak, tízszeresen feszültebb telítettségűnek tetsző életet.

Maestro Verdi nyugodtan állt a lépcsők feletti ajtónyílás árnyékában. A mámoros raj közeledtére az ötlött eszébe, hogy hiába ért meg frenetikus ujjongásokat, hiába tisztelegtek előtte fáklyásmenetek, hiába adózott neki imádattal egy *igazi* nép, mindez az istenítés alapján nem neki, a melódiák szerzőjének, hanem maguknak a melódiáknak szólt. Nevének őt betűje az olasz felmagasztosulás gyújtó jele és jelképe lett. A név és a mű mögött rejtőző személy azonban homályban maradt, tettein és dicsőségén túl ismeretlenül. – De annak a másiknak a műve, azé, aki most négy lépésnyire ismét megállt, hogy újból beszédbe kezdjen, még ma is égő nyugtalanítás. Azon a másik férfin összekülönböznek az emberek, miatta elég barátja fordult el tőle magától is, gúnyos megvetéssel; az nyugodt lelkeket hoz ki a sodrúkból, óriási felhőzet a szellemi világ felett, egymaga oszt fényt, színt és árnyékot. — De a körülzsibongott alak láttán a maestro azt is nagyon mélyen megsejtette, hogy nem a mű, hanem az ember! Mint az igazi bitorlóban, mint a korzikaiban: itt is maga az ember volt a mű. Önnönmagát örökíti meg minden pillanatban s nincs oly jelentéktelen ember, kinek ne égetné homlokára tüzes bélyegét. A kő, amelyre lép, vazallusa marad.

Amit tett, az hozzátapadt, a dicsősége ő maga s amíg forró életét előreveti az időbe, halhatatlan marad.

E pillanatban Wagner közvetlenül a maestro ajtómélyedése előtt állt meg. Valaki franciául szólt hozzá s a mester készségesen válaszolt franciául. Egy kifejezést keresve elfordította a fejét s megpillantotta ott fenn a homályban álló férfiút. Verdi hirtelen megváltozott. Eltűnt a derűs, szelíd kifejezés, amelyet a kor varázsolt vonásaira. Az ifjabb évek szikár, komor férfija állt ott.

Nagyon kék, mélyen fekvő szeme hidegen nézett, minden vonásán ott lappangott egy erős fajta érzékenyen veszedelmes volta. A két férfi szeme találkozott, a pillanat eseményzámba ment.

A csillagzatok drámája örökkévalóságok alatt teljesül be, az emberek történetének drámája órák, napok, évek alatt – de a lélek eseményét nem méri fel idő s tudat.

Wagner egy ismeretlen emberi arcot pillantott meg. Egy roppantul idegen arcot, amelyen nem volt hatalma, egy keményen elzárkózó arcot, amely nem tárult hízelegve elébe, mint minden más arc. Büszke és megközelíthetetlenül magányos szemsugarat látott, könnyed erőt, amely nem kívánczolt feléje s amely rejtett hódítóvágy nélkül is: létezett és hatott.

Verdi először egy kérdő, megdöbben s mintegy megzavarodott pillantást fogott fel. Ám tüstént eltűnt a gátlás s fellobbant a szemnek eredendő sugárzása: megejtő hívás, befonó udvarlás, valami asszonyian hatalmas, örökkön viharzó, önmagán fellelkesült néma hívás: „Add magad nekem”.

A társaság eltűnt a sötét bejárat mögött. Az evezőslegények civódása hallatszott.

A maestro még mozdulatlanul állt a helyén. Arca ismét higgadtan jóságos, öreg arc volt. A megejtettség visszfénye a kedves vonásokon fokozatosan elhalványult. Dario egészen magánkívül tért vissza.

– Ó, Signor Maestro! Jelentenem kellett volna e tisztességet, szólnom kellett volna, hogy itt van Nagyságod. Hibát követtem el. Szabadulni akartak tőlem, most aztán, elkergethetnek kötelességmulasztás miatt. Nagyságod hivatalos személyiség, tehát engem be is zárhatnak. Madonna! Jártak már itt a királyi család tagjai is. Volt akkor regula, akárcsak régen, mikor a legmagasabb császári ház tagjai érkeztek, azok az átkozott főhercegek. Akkor ki volt mondva: te itt állsz, te meg amott! Vagy amikor Napóleon császár járt itt, az, aki a Radetzkyt vagy a Bismarckot, valamelyik németet, lelövette. Akkor is úgy volt! Signor Maestro, ne hívjam-e mégis a titkárt?

– Hallgatni fogsz, Dario, s nem beszélsz badarságokat!

A fecsegőnek egy pénzdarab csúszott a markába.

Természetellenesen erős holdfény árasztotta el Velencét. Puhán csillámló ködök ereszkedtek a csatornákra, amelyekről most eltűnt minden bárka és gondola. A harangozás utolsó hullámai szétoszlottak a levegőben. A pusztulás kapuinak kőmaszkjai torzul vigyorogtak hófehér, halotti merevségükben.

A maestro kis angol kézitáskáját maga elé helyezve ült a gondola párnás ülésén, amelyet mindig „az akaratgyöngeség mocsarának” érzett. A kis vízi utak világa elnémult. Nem járt egyetlen ember sem a hidak ívein, egy árnyék sem mozdult a kapumélyedések kis lámpásai alatt. Csak a gondola magas orrán álló evezős rikoltotta minden egyes kanyarulat előtt az ősrégi jelt, amely már-már sértette a város előkelően. fényes és elfajzott éjszakáját.

A legény ütemről ütemre döfte evezőjét az elembe, amely a víznél sokkal emberibb és sokrétűbb valami volt. Mintha alig érezhető hangsúllyal siklott volna előre a bárka, amíg a lökés ereje fogytán meg nem torpant. S mindig újból: hosszú hang, rövid hang. Hosszú, rövid. Ez a mozgás volt minden barkarola szülőanyja. „Velencei hatnyolcad ütem”, így nevezte egyszer Verdi, abban az időben, mikor itt a Rigolettót tanította be. Ma nem esett jól ez a ritmus. Nem szerette a

vizet, félt minden tengeri úttól. Véletlen volt-e, hogy nemrégiben majdnem beleveszett Sant Agatabeli parkjának kis tavába? A víz örvénylő mélység. Az átláthatatlan örvénylő mélységen nem tudott uralkodni. Ám szolgálja őt minden, ami kromatikus, elhatalmasodnia nem szabad felette.

A nyugtalanság, amely évek óta kínozta kedélyét, e pillanatban szorongássá fokozódott. A maga szenvedélyes módján, csak a világos jelenségeket tűrte már s most számot adott magának erről az utolsó három napról. A bárka menetének halk, szabálytalan és izgató üteme vitte gondolatait: Huszonnegyedikén hagytam el Genovát. – Peppina elégedetlen volt. – Elkedvetlenedett. – Érthető! – Nem szívesen veszi, ha egyedül utazom. – Hatvankilenc éves vagyok. – Csakugyan oly fontosak voltak a milánói ügyek? – Genovában olybá tűntek, mintha fontosak lennének. – Néhány szerződést kellett lekötni az új Boccanegra dolgában s a bécsi Don Carlos előadás végett. – Utóvégre Ricordi is eljöhett volna énhozzám. De néha személyesen kell ráijeszteni a kiadókra. – Mégiscsak ellenőrizhetetlen egy tolvajmesterség ez! – Remek! – Még a könyvelők is amolyan ravaszok arcot vágnak, mint akit tetten értek, ha megjelenek. – S Boito? Nem rossz az Otello! Sőt rendkívüli! – De nevetséges ötlet! Nem írok többet. Hatvanéves koromban befejeztem, csak nem bolondult meg a természet, hogy hetvenéves koromban akár csak négy taktus is eszembe jusson! Élje le az ember haszontalan napjait! – S mi lenne, ha írnék s előadatnék egy új operát? A publikum jóindulattal nézné el, tekintettel a „Sant Agata-i, tiszteletre méltó mesterre”, s a kintornák műsorára. – Kifinomult európai urak pedig újra csak azt írnák, amit a Don Carlos óta állandóan írnak róla: közepes Wagner- epigon. Hogy Wagner harmóniáit kóstolgom. Az ő fenséges polifóniáját az én faragatlan bussetói nyelvezetemre igyekszem lefordítani! – Á, hagyjuk, ugyan mit...

Mint egy nagyvad éjjeli üvöltése hangzott az evezőslegény vigyázó kiáltása a kihalt némaságban. A maestro végigsimított az útításkáján:

– Átkom ez a Lear! – Igaz, egészségesebb vagyok, mint valaha. Fiatalkorom idült angináját leküzdöttem. – Akár a negyedik emeletre is felkapaszkodom, kettessel veszem a lépcsőket s a szívem kevésbé zakatol tőle, mint húsz évvel ezelőtt. – De ez az érzékenység biztosan az öregséggel jár. Vajon sírtam volna máskülönben többször is, mikor nemrég végtelen hosszú idő múltán, ismét elolvastam a Nabuccót és a Legnanói csatát? Ócska lom! Nincsen minden frázisban ütemváltozás, nincsenek alterációk, tiltott kvintek, nyakatekert szólammegszakítások, keresztállás, semmi moderm hívság. De ehelyett van benne valami... Valami hatalmas! – De csak számomra, senki más számára! Punktum! – S vajon ez a velencei út nem érzelmesség-e? Ezelőtt nem voltam ilyen lágyszívű... Ricordi megemlítette, hogy az öreg Vigna halálos beteg. Ó, hogy belefájdult a szívem! Vágyakozva emlékeztem Velencére, amint azt ötvenegyben és ötvenháromban ismertem. Vigna! Az mégis ember volt, legény a talpán, kutató! Hajnali háromig kísérgettük kölcsönösen haza egymást! – Égett a fejünk a beszélgetéstől! – És Gallo! A tréfafaragónk, a szemtelen, brutális, jószívű velencei Gallo, kit, sajnos, nem őriznek múzeumban sem, mint az utolsó impresszáriót az istentelen és dicső Barbaják és Merellik fajtájából valót! Ó, ó! – S én, a nehézkes, máris vonatra ülök és ideutazom. – De öregember ne látogassa a halált. Ott feküdt a szegény, összeaszott emberke! Az ember megfogja verejtékes kezét. – A nagytekintélyű doktor maga is tanácstalan! – Nos a modern tudomány nyilván rajta is átlépett! — Rajtad is!

Hirtelen egy sejtelem cikázott át a maestro gondolatain:

– Vajon csakugyan beteg barátom miatt jöttem-e Velencébe? Nem vonzott-e ide másvalami? Nem tévesztem-e meg önmagam?

Ekkor Sant Angelónál a gondola a nagy csatornára siklott. Eloszlott a köd s a paloták homlokzata súlyosan és plaszticitás nélkül mered a himbálódzó ezüstpikkelyes felszínre. Egy kődobásnyira fáradtan halad három gondola, melyek La Feniceből térnek vissza; nem közönséges bérgondolák, mint amilyenben a maestro ül, hanem nagyon főúri járművek, melyeken két-két legény teljesít szolgálatot.

Némán ülnek az idegenek. Egészen valószínűtlen, halálos csönd van, amely még a bemártott evezők halk csobbanását is elnyeli. A kis flottillát hamarosan utolérte, de a sors magasabb fortélyá úgy akarta, hogy Verdi evezőslegénye nem siklott el mellettük, hanem némi távolságban, nyugodt ütemben, a három gondola középsője mellett halad. Wagner a felesége balján ül. Feje, kiugró koponyaalkatával, a holdfény boszorkányosan gonosz árnyékelosztásában embriószerűvé vált. Szempillái lecsukódtak. Eltűnt az iménti hatalmas életerő, amelytől túligényelt gép módjára vibrált a fej, eltűnt a minden vonásában rejtőző szerelmes mohóság, a megejteni és győzni akarás. Vajon a nagy kimerültség, az álom, a gondola megejtő ringása, vagy a hold veszélyes delejessége gyűrte le? Alszik, vagy ébren van és élvezzi a város e varázsos óráját?

A maestro feszültségében, ahogy a német alakját nézte, ültében kissé felemelkedett.

Ez tehát az az ember, kinek neve, működése, léte, ezer árnyéka, húsz év óta szinte üldözi. Most nem találkozott pillantásuk, most kedvére nézhette, a szeme teleszívhatta magát képével. Bárhol olvasott ezekben az évtizedekben csak egy szót is a maga művészetéről, mindenütt ott volt, kimondottan vagy elhallgatva, Wagner neve, hogy kioltsa az övét. De nemcsak a nyilvánosság orgánumai, hanem barátok, közelállók, sőt a legközelebbállók is megváltoztatták, be nem vallott makacssággal, hozzá való viszonyukat. Nem is kellett éppen csak a nagytehetségű Angelo Marianira gondolnia s arra az igazán mély fájdalomra, melyet ez által az ember által élt át.

Ez a karmester gúnyosan szavát merte szegni, cinikusan, ahogyan egy értéktelen emberrel szemben szokás. Nem akarta az Aida bemutatóját vezényelni. Miért? Mert már nem érdekli. Magasabb becsvágyat táplált: a Lohengrint vagy kivált a Tristán akarta előadná. De nemcsak Mariani volt Júdás. Verdi minden ítéletben, minden szerencsekívánatban, megcsodálatásban, sőt az istenítésben is ott érezte ezt az örömcsoportot. Levezésében, barátaival való beszélgetéseiben, az emberek bátortalan összeségében, ha ráismertek Genovában, Milánóban vagy Pannában, abban a pártfogóan tiszteletteljes modorban, ahogyan legutóbb Párizsban is ünnepelték, mindenben ott érezte ezt a rejtetten bántó elnézést, még házaseletében is. De hogy nevezze nevén ezt az érzést?! Nem volt elhidegülés, nem szeretetlenség, nem lenézés – megfoghatatlan volt. De rettenetesen kiélesedett hallása mégis minden hangsúlyból ezt hallotta kicsendülni: „Nagy mester vagy. Olaszország dicsősége vagy! Szobor vagy! De most elég volt! A bábjátékok, a színpadi lovagok, a szép dallamok, a kulisszahasogatások korszakának vége. Éltem és diadalmaskodtam. Érd be ennyivel!”

Igen, így állt a dolog. Az alávaló, hatalmaskodó, tudálékos német ítélet világszerte győzedelmeskedett felette s az olasz melldráma felett és nemcsak Párizsban, de saját hazájában is meggyőzte a fiatalokat és a legjobbakat.

Ő, nem hiúság, nem megbántottság vagy irigység keserítette lelkét! A dicsőség hódító eledeléből számára több jutott, mint más számára. Betelt, nem vágyott többet kapni. De adni akart, önmagát adta volna még.

És nem tudta!

Tíz évet tékozolt el, az öregség tíz évét, amelynek kegyelem minden másodperce. Tíz éve haszontalan, tétlen, henye, halott! Csak halott? Megölték! Az volt a gyilkosa, az a szendergő, mit sem sejtő ellenség!

Ezzel a feltoluló keserőséggel eltelve emelkedett fel a maestro a gondolában. Wagner óriási koponyája érzéketlenül fénylett. Az asszony elborult pillantással nézett egyenesen előre. S amint így állt s a roppant, mindent elvarázsló holdfényben, látta, hogy a szomszéd gondola pereme majdnem érinti az ő gondoláját, egy bizonytalan elképzelés kezdett megfogamzani benne: „Olyan közel van, hogy megfoghatnám”. De felizgatott agyában még ott kóválygott a halál és a gyilkosság fogalma s a szavak Összezavarodtak. A maestronak úgy rémlett, mintha gondolatban megbotlott volna a nyelve: „Olyan közel van, hogy megölhetném!” Döbbsen és szégyenkezve hanyatlott vissza az ülésre.

Nem, nem volt benne gyűlölet. Nézte Wagner szép és tiszta alakját, amint tehetetlenül siklott tova. Az erősek módján az ellenségét, az ellentétét, száz álmatlan éjszaka harcának ellenfelét máris mindennél értékesebbnek érezte a világon. Eddig ugyan kikerülte, hogy szemtől szembe álljon az ellenféllel. A partitúrákat és zongorakivonatokat, melyeket gúnyos szolgálatkészséggel elé raktak, rövid betekintés s gyors átlapozás után, önmagától való bizonytalan félelmében, félretette. Csak a Lohengrint ismerte a bécsi császári és királyi udvari opera előadásában. De akkor a nyugtalansága agyrémnek bizonyult. Egyenrangúnak, tán még megerősödöttnek is érezte magát, midőn az idegen színházból távozott. Az ő éneke tisztább, az együttesek felépítése rendezettebb, lelkesítőbb. Talán az egész bátortalansága indokolatlan, talán a többi csodamű sem nyelné el őt. Nem feltétlenül igaz mindaz, amit túlzott érzékenységgel érzett s amit besúgtak a megbízhatatlan tolakodók: hogy ez az ember megveti az ő operáját és a stílusát. Az ilyen zseniális ember ne fogná fel ésszel, hogy mi egy más fajta igazsága?

S mikor egy félóra ezelőtt, a színházi folyosó félhomályában találkozott a két vadidegen pillantás, nem lobbant-e fel Wagner szemében valami láng, valami magasabb ráeszmélés, hívás, a születés, nemzetiség, műveltség minden viszályán és véletlenül túl: „Jöjj!”

„Én Verdi vagyok, s te Wagner.” A maestro halkán maga elé képzelte e szavakat és alig gondolta el őket, máris világosság derült a sejtelmére.

– Nem a haldokló Vignáért jöttem Velencébe, hanem azért, hogy Wagnert lássam, hogy vele találkozzam. – Isten tudja, miért! – Mindketten öregek vagyunk. Egyazon évben születtünk. Ő uralkodik és ő a mozdítóerő. — Én félénk és néma vagyok, még ma is a roncolei falusi kuvasz. – Ez lehet az igazság.

A Palazzo Vendramin homlokzata élesen rikító volt, mintha . egy túlságosan megvilágított kulissza lenne az épülethez támasztva. A három gondola kikötött.

A negyedik, közönyösen, oda sem ügyelve, vonult tovább.

Kisvártatva a maestro megkérdezte az evezőslegényt, hogy hány óra van.

– Negyed tizenegy, uram. El is múlt már. A pályaudvarhoz megyünk, ugyebár?

- A vonatom csak két és fél óra múlva indul.
- Á, Milánóba.
- Forduljon vissza. San Polo!

Az utas egy házsámot nevezett meg.

A hajós irányt váltott. Utasa takarót terített a térdére. A természetellenesen enyhe decemberéj most fagyosan érezhetővé vált.

Az elnyomottak kórusa

Verdi *Macbeth* című operájának IV. felvonása elején így énekel a skót száműzöttek, férfiak, nők és gyermekek kórusa:

Elnyomott hazánk, neved nem édes,
Nem lehet szülőanyánk
Átok-föld, mely sírba ránt.

Az opera elején a skót hadvezérek, Macbeth és Banquo az erdőben boszorkányokkal találkoznak, akik megjósolják, hogy Macbethből Cawdor thánja, sőt Skócia királya lesz, valamint, hogy a skót trónon később Banquo utódai ülnek majd. Az első jóslat rögvest beteljesedik, hiszen küldöttek érkeznek a hírrrel, hogy Duncan király Cawdor urává tette Macbethet. Macbeth mérhetetlen becsvágytól dagadó felesége úgy gondolja, hogy nem ártana a sors segítségére sietni, és felbujtja férjér a várakba látogató Duncan király meggyilkolására. Ezt követően nincs megállás a terror útján, megöletik Banquót, kiirtják Macduffnak, Macbeth ellenlábásának a családját, és persze üldözni kezdik összes hívüket is. A megnyomorítottak és elűdözöttek Anglia határában gyülekeznek és elsírják végtelen bánatukat a közójük vetődő Macduffnak.

E kórus Verdi legsötétebb hangvételű operájának egyik legszomorúbb, egyben legreménykeltőbb részlete, amennyiben a kisemmizett szerencsétlenek mindenre elszántak, hogy elűzzék a véreskezű trónbitorlót, Macbethet. A fegyverre fogható menekültek azután Macduffal az élükön lelkesen csatlakoznak Malcolmhoz – Duncan fiához –, aki angol zsoldosokkal érkezik hazája felszabadítására.

Az utóbbi években mintha Magyarország miniszterelnöke is valamely Macbeth számára kijelölt utat járna be misztikus jövendölések szárnyába kapaszkodva, egyszersmind könyörtelen intézkedéseivel milliókat sodorva nyomorba és reménytelenségbe. Ám eközben nem hallani a megnyomorítottak hangját. Fizetett bérkornyikálók és ócska propagandakóristák dicshimnuszai töltik be az országot, ünnepelve a – nem létező – sikereket, éltetve a – minden ágazatban

súlyosan negatív – eredményeket. De Macbeth sem hallhatta a távoli határszélen zúgolódók hangját, és nem elsősorban az udvaroncok kara és a palotazenészek hangicsálása miatt, hanem lelkiismeretének dübörgő hangjaitól.

Hegedűs Gönczy Katalin: Ünneplés Zene-Szóval

Életünkben találkozások, élmények, emlékek válnak gondolattá, érzésekké, hangulatokká, felejthetetlen pillanatokká. Nyomukban mosoly, könnycsepp, szó és muzsika születik. Könyvek, kották rejtik, őrzik örökre a személyes csodákat, hogy majdan ünnepi alkalmakkor életre keltve szóljanak azokhoz, akik hallanak és éreznek.

Ilyen nem mindennapi délután részesei lehettünk a Pajta Galériában, Tök községben, a Géczy Olga és David Aurell művészpár jóvoltából. A zimankós decemberi délutánon a szalon zegzugaiban mézeskalácsos tálak, pezsgős poharak közt várakozással teli hangulatban gyűltünk össze barátok, ismerősök, hogy együtt köszöntsük a születésnapjukat ünneplő családtagokat, és az összejövetel apropóját adó, épp az 50. évét betöltő Ballai László író-költőt. A házigazdák kérését be- és kiteljesítve a szerző olvasott fel írásaiból.

Ballai László minden elhangzott sora a muzsika körül forgott. A szavak által keltett érzések és gondolatok teljesebb átélését erősítették az élő zongorahangok. A fiatal zongoraművész, Medgyesi Zsolt ihletett játéka nyomán felcsendült Beethoven, Chopin és Liszt dallamok repítettek minket saját emlékeink világába.

A *Lacrimosa* és a *Don Juan* című költemények a halhatatlan Mozartot idézték. A *lapozó* című novella némiképp a kulisszák mögé engedett bepillantást: a koncertek színpadán sokszor nélkülözhetetlen lapozó helyzetét élhette át a jelenlévő – az író humoros, ironikus, néhol keserű megjelenítése által.

S a hamarost beköszöntő Ünnepet idézte meg a *Karácsony* című vers, a gyertya fényével, a hópihékkal, az ajándékokkal, az álmokkal, s az otthon személyes emlékét idéző gregorián énekkel.

Az Irodalom és a Zene összefonódása, az együttünneplés élménye, találkozás egymással és önmagunkkal – szívet melengető emlékké varázsolták 2013. december 7-e délutánját.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2013 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!